

Eesti
Rahvamajade
Ühing

Eesti Rahvamajade uuring 2022-2023

Rahvamajade uuringu raport

Tänapäeva kultuurikontekst on muutunud. Elame turbulentsel ajastul, mil ükski Eestimaa nurgake ei jää puudutamata riigisisestest, üleeuroopalistest ega üleilmsetest protsessidest, sealhulgas majanduslikest, kultuurilistest või poliitilistest kriisidest.

Eesti rahvastik väheneb, vananeb ja koondub Tallinna, Harjumaale ja linnalistesse tõmbekeskustesse. Lisaks Ukraina sõjale ja poliitilisele ebastabiilsusele oleme vastamisi maailmamajanduse muutustega: rohepööre, kliima- ja keskkonnaprobleemid, teaduse ja tehnika kiire areng, mis on juba praegu muutnud kõigi inimeste, kuid eriti noorte ja laste õppimist, tööd ja (kultuuri)tarbimist. Unustada ei saa ka koroonapandeemia mõjusid.

Rahvamajade sotsioloogilise uurimuse eesmärk oli selgitada Eesti ajalooliste kogukondlike kultuurikeskuste – seltsimajade, rahvamajade, kultuurimajade – hetkeseisu, mõju ja tegevusvõimet. Uuritakse, millega tänapäeval rahvamajades tegeldakse: mil määral kasutatakse piirkondades rahvamajade teenuseid ja millised need 21. sajandil on. Samuti kaardistatakse rahvamajade võimalusi ja sõlmprobleeme. Millist sotsiaalset kapitali loovad rahvamajad oma tegevusega tänapäeval? Missuguseid rolle täidab rahvamaja kogukonnas?

Rahvamaja on siinses kontekstis üldmõiste, mis koondab rahva- ja kultuurimaju, kultuuri- ja huvikeskusi, seltsi- ja külamaju, mida kasutatakse nii harrastusliku kui professionaalse kultuuri loomiseks ja vahendamiseks. Edaspidi on tekstis kasutusel rahvamaja kui üldmõiste, nagu on seda määratlenud ka Eesti Rahvakultuuri Keskus.

Autorid tänavad rahvamajade töötajaid – kannatlikke küsimustiku täitjaid ja süvaintervjuudes osalejaid!

Suur tänu Eesti Rahvamajade Ühingule, Eesti Rahvakultuuri Keskusele ja Kultuuriministeriumile mitmekülgse abi eest uuringu valmimisel!

Dr Egge Kulbok-Lattik, KUPUKE

Prof Triin Roosalu, Tallinna Ülikool

Prof Anneli Saro, Tartu Ülikool

Oktoober 2023, Tallinn

ISBN 978-9916-4-2158-1

Sisukord

Sisukord

Rahvamajade uuringu raport	2
Sissejuhatus	4
Uuringu meetod	5
Uuringu oodatav valdkondlik mõju ja tulemused	6
2. Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis	7
2.1. Rahvamajade ja võrgustiku rajamisest	7
2.2. ENSV ja Nõukogude kultuuripoliitika vastuoluline mõju	8
2.3. Iseseisvuse taastanud Eesti: kultuuripoliitika muutused	9
2.4. Iseseisvuse taastanud Eesti regionaalne areng ja 2017. aasta haldusreform	10
2.5. Regionaalne kultuurikorraldus ja rahvamajad pärast 2017. aasta haldusreformi	11
2.5.1. Maakonna tasandi kultuuripoliitika	12
2.5.2. Omavalitsustasandi kultuurikorraldus ja rahvamajad	13
2.6. Regionaalse kultuuripoliitika murekohad ja hetkeolukord	14
2.6.1. Kultuurikorralduse olukord maakondades 2023. aastal	16
2.6.2. Kultuurikorraldus kohaliku omavalitsuse tasandil 2023. aasta seisuga	17
2.6.3. Rahvamajade koondinfo	18
3. Rahvamajade uuring 2022	19
3.1. Rahvamajade nimetus, mälutöö ja teeninduspiirkond	20
3.2. Organisatsiooniline kuuluvus, teeninduspiirkond ja sihtrühmad	22
3.3. Rahvamajade rollid ja funktsioonid	25
3.4. Koroonapandeemia kogemus ja mõjud aastatel 2020–2022	26
3.5. Ülevaade rahvamajade tegevustest: harrastuskunstid, laulu- ja tantsupeoliikumine	28
3.6. Koondkokkuvõte. Rahvamajade tegevused	30
3.6.1. Kogukonnale suunatud tegevused: traditsioonilised tähtpäevad ja muud sündmused	30
3.6.2. Kogukonnale mõeldud tegevused: kultuuriharidus, professionaalse kunsti vahendamine	32
3.7. Probleemid, tulevikuvaade ja ootused	34
3.8. Uuringu II ja III etapp: fookusgruppide intervjuude kokkuvõtted	37
3.8.1. Rahvamajade uuringu II etapp. Süvaintervjuu kokkuvõte	37
3.8.2. Rahvamajade uuringu III etapp. Veebipõhise grupiintervjuu kokkuvõte	40
4. Kokkuvõte	44
5. Poliitikasoovitused	47
Lisad	48
LISA 1. Rahvamajade uuringu II etapp. Süvaintervjuu küsimused	48
LISA 2. Rahvamajade uuringu III etapp. Veebipõhise süvaintervjuu küsimused	49
Kasutatud kirjandus	50

1

Sissejuhatus

19. sajandi teisel poolel hakkasid Eesti seltsid koostöös kogukondade ja ühistutega rajama selt-simaju, mis toimivad tänaseni, moodustades 376 hoonega üle-eestilise kultuuriasutuste võrgustiku. Sõdadevahelises Eesti Vabariigis (1918–1940) loodi rahvamajade riiklik võrgustik, mis aitas jõudsalt kaasa Eesti ühiskonna läänelikule moderniseerumisele. Sarnane kultuuriline areng ja moderniseerumisprotsess toimus kõikjal Euroopas ja Põhjamaades. Seega ei ole kultuurimajad Eestile eriomane nähtus, vaid neid leidub kõikjal Euroopas. Ajalooliselt sarnane on nende teke naabermaades Lätis, Leedus ja Soomes.

Pärast II maailmasõda toimus rahvamajade võrgustik riiklikult juhitud ja finantseeritud kultuurimajade võrgustikuna. Nõukogude võim kasutas rahvamajasid ideoloogilise tööriistana Eesti ühiskonna sovetiseerimisel. Samal ajal ühtlustas ja tugevdas riiklikult suunatud kultuuritöö rahvamajade võrgustikus antud kultuurihariduse arengut ning laulu- ja tantsupeo traditsioonide jätkumist. Professionaalne kultuuritöö tagas harrastuskunstile laia osaluse, see oli kättesaadav praktiliselt kogu rahvale.

Tänapäeval tegutsevad rahvamajad enamasti kohalike omavalitsuste tiiva all ning nende töö on korraldatud igas paigas kohalike inimeste võimaluste ja vajaduste järgi.

Kuigi seltsi- ja rahvamajad on Eesti kogukondade esimene omal algatusel loodud kultuuriinstitutsioonide võrgustik, on vähe uuritud selle võrgustiku

mõju kogukondadele ja laiemalt (paikkondlikke ja kultuuriloolisi uurimusi rahvamajadest on palju). Lisaks Ellen Karu ajaloolistele käsitlustele (1990, 1993) ja Egge Kulbok-Lattiku uurimustele (2015, 2018, 2023) kirjeldavad tänapäeva kultuuritööd Praxise uuring (2019) ja kultuurimajade olukor-rast annab ülevaate Eesti Rahvakultuuri Keskuse regionaalosakonna raport, mille koostaja on Kaja Allilender (2020).¹ Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmebaas on keskendunud rahvamajade tehnilistele võimalustele, pakkudes abi kultuuritöö praktikutele.

Põhjamaades, kus uuringuid on rohkem, peetakse kultuurikeskusi võtmetähtsusega institutsioonideks, mille abil kujundatakse Põhjala heaoluühiskonna mudelit (Duelund, 2009; Kangas 2017, 2018; Eriksson et al. 2017&2018, 2019, 2020; Järvinen 2021). Kultuurikeskustes kogetav kultuuriosalus ja laiem kodanikuosalus on Soome kultuuripoliitikas võtmemõiste, mis tagab kultuuri jätkusuutlikuse (Kangas 2017, 2018). Sellisel osalusel nähakse keskset rolli ühiskonna heaolu ja sidususe kujundamisel.²

Leedus on kultuurimajade seadus aastast 2004. Lätis võeti seadus vastu 2022. aasta lõpus. Sellega määratletakse kultuurimajade funktsioonid omavalitsustes kultuuri- ja elukestva õppe asutustena. See tagab Läti Laulu- ja Tantsupeo traditsiooni ja harrastuskunsti kestlikkuse ning toetab loovuse ja loomemajanduse arengut piirkondades. (Pfeiffere, 2022)

¹ Poliitikauuringute keskus Praxis (2019). „Rahvatantsurühmade, rahvamuusikakollektiivide, kooride ja orkestrite finantsmajandusliku olukorra ja juhendajate kindlustatuse analüüs“, uuringu tellisid Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts koostöös Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA-ga ning Eesti Kooriühinguga. Lisaks Urve Mägi magistritöö „Kohaliku kultuurikeskuse, kui identiteedi looja roll kogukonnas – Pelgulinna rahvamaja näitel“, TLÜ (2005); Kätlin Hoop, „Maakonnakeskustes kultuurimajade roll ja tegevuse jätkusuutliku toimimise eeldused“, Tartu Ülikool (2017).

² „Osalemine“ on paindlik mõiste, millele on omistatud palju tähendusi ja väärtusi (Carpentier 2011, Cornwall 2008, Kelty 2017, Eriksson 2019).

1

Uuringu meetod

Eestis on siiani puudunud uuringute süsteem, mille kaudu koguda ja mõtestada rahva- ja kultuurimajade toimimise andmeid. Riikliku andmekorralduse raames kogutud kultuuritarbimise statistikat ei ole kuigivõrd mõtestatud. Statistiliste andmete kõrval on puudu kvalitatiivsema iseloomuga sisen-dist, mis aitaks paremini mõista ja toetada rahvamajade igapäevast tegevust. Nii on rahvamajade oluline roll kogukonnas ja kogu ühiskonnas jäanud suurema tähelepanuta. Värske monograafia „Igal valla oma ooper. Eesti rahvamajade lugu“ (Kulbok-Lattik et al., 2023) on tervikkäsitlus, mis hõlmab kultuuripoliitilisi ja -sotsioloogilisi aspekte. Käesolev raport on valminud uuringu põhjal, mille valmistasid ette ja viisid läbi koostöös Eesti Rahvamajade Ühinguga dr Egge Kulbok-Lattik ja prof Triin Roosalu (TLÜ), kolmandana lisandus prof Anneli Saro (TÜ). Raport keskendub praegusele olukorrale ja tulevikule ning selles esitatakse ka poliitikasoovitusi.

Uuringu meetod

Uuringu raames viidi läbi kombineeritud meetodil kaheosaline sotsioloogiline uuring: 2022. aasta algul tehtud veebipõhine ankeetküsitlus ja selle tulemustele tuginevad fookusgrupi intervjuud (augustis 2022 Toosikannu puhkemajas) ja veebiintervjuu (märtsis 2023). Uuringu tööriistade (st küsitlusankeet, intervjuukava) koostamisel on lähtutud teoreetilistest kontseptsioonidest ning varasemast kultuuripoliitika ja rahvamajade uurimistööst, mis aitab tulemusi mõista ja tõlgendada. Teoreetiline, ajalooline, ühiskondlik kontekst ning teiste riikide sarnased uuringud loovad taustsüsteemi ja konteksti Eesti rahvamajade kvantitatiivse ja kvalitatiivse uuringu tulemuste mõtestamisel. Nõnda saab selgeks rahvamajade tegevuse kultuuriline ja sotsiaal-majanduslik mõju kohalikus kogukonnas.

Uuringu sihtrühmad on:

rahvamajade töötajad ja kultuurikorraldajad, omavalitsuste juhid ja ametnikud, kogukonnaliikmed, omavalitsuse arenguüksused ja ettevõtjad, Kultuuriministerium, Eesti Rahvakultuuri Keskuse töötajad, kultuurikorralduse tudengid, kultuurikorralduse uurijad, sotsiaalteadlased, Riigikogu kultuurikomisjon, laiem kultuuriavalikkus.

1

Uuringu mõju ja tulemused

Uuringu oodatav valdkondlik mõju ja tulemused

Rahvamajade uuringu tulemusi tõlgendades saavad kogutud teadmused kasutada Kultuuriministeeriumi rahvakultuuri valdkonna poliitikajundajad, Eesti Rahvakultuuri Keskuse töötajad, rahvakultuuri rakendusasutused, Linnade ja Valdade Liit, jagades seda omavalitsuste arendusüksustega, samuti Rahvamajade Ühing rahvamajade võrgustiku eestkõnelejana.

Uuringu tulemustes ilmnevad kultuurikorraldajate ootused ja koolitusvajadused, mis on sisendiks ülikoolidele, kultuuritöötajate ning huvihariduse õpetajate koolitajatele, samuti probleemid, millega tuleb tegelda kohalikul ja riiklikul tasandil.

Rahvamajade tegevust mõtestav uuring aitab luua uut teadmust ja vahendada seda kõigile sidusrühmadele. Kui laiemal üldsusel jõuab arusaam kultuuritöö mitmekülgsest mõjust ja rahvamajade rollidest kogukonnas, kultuuritöö, piirkondliku arengu ning majanduse seostest ühiskonnas, tugevneb rahvamajade töötajate positiivne minapilt ja enesehinnang. Ühtlasi täidame sellise teadlikkuse kasvuga lünki Eesti kultuurilises enesekirjelduses.

Majanduslik mõju: eduka rahvamaja olemasolu toetab noorte perede asumist piirkonda ning tänu sellele saavad koolid ja lasteaiad juurde õpilasi, ettevõtjad töötajaid; eduka kultuurisündmuse majandustulemus kajastub kohaliku ettevõtja tulubaasis; samuti kasvab rahvamajade tegevuse mõjul professionaalsete kultuuriinstitutsioonide majanduslik tulu.

Konkreetsed tulemused

Omavalitsusjuhtidele ja rahastajatele saab nähtavaks ja selgeks rahvamajade roll piirkondade kestliku arengu, kogukondade heaolu, sidususe ja piirkondade majandusliku arengu, samuti huvihariduse ning elukestva õppe tagajana.

Kasvab laiem arusaam rahvamajade ajaloolisest rollist ja tähendusest ühiskonna innovatsioonisüsteemis ja professionaalse kultuuri vahendaja ning alustalana.

Uuring aitab parandada rahvamajade ja selle töötajate mainet.

Uuring aitab tagada rahvamajade kui ajalooliselt oluliste institutsioonide kestlikku arengut.

Kaaluda rahvamajade võrgustiku toimimist pikaajalise kultuuritraditsioonide hoidmisel kogukondades kandmist UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.1. Rahvamajade ja võrgustiku rajamisest

19. sajandi teise poole tormiline moderniseerumine kogu Euroopas ja Vene impeeriumis väljendus Eestimaa ja Liivimaa kubermangus hoogsas rahvuslikus mobiliseerumises ühes seltsilikumise, haridus- ja kultuuripüüdlustega. Maarahva soov oli tõsta oma ühiskondlikku staatust, saada võrdväärseks härrasrahvastega. Ärkamisaja käigus õppis maarahvas määratlema end eesti rahvuseks. Seltsimajade rajamine tähendas rahvuslikule kultuuriavalikkusele ruumi loomist, kus koos olla ja kultuuriga tegeleda. Nii kerkis alates 19. sajandi teisest poolest seltsimaju raskustest hoolimata üle kogu Eesti. Ja algusest peale olid neis hoonetes ooperiteatrile tunnuslik ruum: lavaga saal, harjutusruumid ja kohvik. Võib öelda, et alguse sai eesti ühiskonna moderne ruumiline kultuurimudel ja kujunes välja laiem kultuuriavalikkus: seltskond ja parnass.

Rahvamajade riiklik võrgustik Eesti Vabariigis

Eesti Vabariik arenes aastail 1918–1940 üsna sarnaselt Läti, Leedu ja teiste Euroopa uute väikeste rahvusriikidega. Sõdadevahelise Eesti kultuuripoliitika peamine siht oli tugevdada rahvuslikku kultuurilist identiteeti, rajada kultuuri- ja haridusasutusi, mis tagaksid kultuurilise arengu. Riigi ja kodanikuühiskonna ühistööna loodi tihe ja toimiv kultuuriasutuste võrgustik, sealhulgas riiklik rahvamajade võrgustik.

Võrgustiku rajamist alustati 1928. aastal, kui ajalehtedes ja koosolekutel asuti üldrahvalikult arutatama haridus- ja sotsiaalministeeriumi amet-

niku Aleksander Kurvitsa visiooni. 1931. aastal võeti vastu rahvamajade seadus koos rahvamajade ehitamise määrusega ning kasutusse tuli mõiste rahvamaja. Rahvamajadele anti seadusega ulatuslikud ülesanded: need hõlmasid haridust, harrastuskunste, raamatukogusid, sporti jms. Seadusega ühtlustati ja tõsteti ehitiste funktsionaalset ning arhitektuurilist taset. Rahvamajade riikliku võrgustiku loomisel nähti ette rahvamajade paiknemine piirkonniti sellise tihedusega, et nende teeninduspiirkonda kuuluvad kogukonnad oleksid seitsme kilomeetri raadiuses. Kultuurimajade tihedus vastas tolle aja maakogukondade ja rahvastiku paiknemisele. Võrgustiku loomisega pandi aastakümneteks paika üks Eesti kultuuripoliitika, täpsemalt regionaalse kultuuripoliitika iseloomulik instrument. Hoolimata 1934. aastast alates süvenenud autoritaarsusilmingutest pidasid kodanikuühiskond ja riigi struktuurid 1930. aastate Eestis dialoogi ja tegid koostööd.

1929. aastal oli Eestis 1385 kultuuriseltsi.

1940. aastal oli Eestis 2200 vabaharidusorganisatsiooni 60 000–70 000 üksikliikmaga, 252 seltsimaja-rahvamaja, 188 rahvamajaks muudetud koolimaja, kokku 440 ametlikult rahvamajaks tunnistatud hoonet.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.2. ENSV ja Nõukogude kultuuripoliitika vastuoluline mõju

Nõukogude kultuuripoliitika (1940–1991) juurutamine oli kõikides liiduvabariikides süsteemne. Kultuurielu kujundati ülalt alla juhitud ja keskne roll oli bürokraatlikel institutsioonidel. Kultuuripoliitika lõppeesmärk hõlmas suurt hulka norme ja tavasid, millega sooviti muuta inimeste käitumist ning luua uus „nõukogude inimene“. Riik taotles totaalset kontrolli kõige üle alates inimeste vaba aja veetmisest kuni nende kunstilise eneseväljenduseni. Inimeste kultuurihuvid ja harrastused muutusid riikliku tähtsusega küsimuseks.

Suurim muutus ühiskonnas oli rahvaalgatuse mahasurumine. Kuna riik ei sallinud üheski eluvaldkonnas demokraatiailminguid, kadusid 1940. aastal koos seltside laialisaatmisega käibelt ka Eesti kodanikuühiskonda sümboliseerinud sõnad *seltsimaja* ja *seltsiliikumine*. Stalinismi kõrgajal 1950. aastatel, kui toimus aktiivne Eesti Vabariigi halvustamine, asendati *rahvamaja* nimetus *klubi* ja *kultuurimajaga*. Nõukogude võim ehitas Eestis uusi kultuurihooneid (monumentaalses stalinistlikus, hiljem ka postmodernistlikus jm stiilis). Nende kaudu vahendati Eesti inimestele Nõukogude kultuurikaanonit kohalike folkloorivariantidega.

Stalinismi ajal loodi ka nõukogulik kultuuriharidussüsteem, mille eesmärk oli rahvast sobivas vaimus valgustada, harida ja kasvatada (tsiviliseerida) ning üksiti kontrollida. Kultuurihariduses nähti vahendit, mille abil luua homogeenne rahvas

ja kasvatada monoliitset Nõukogude ühiskonda. Rahvamajad sovetiseeriti, neist said Eesti NSV-s riiklikult rahastatud asutused, mis toimisid igaühele kättesaadava kultuuri vahendajana.

Kummalisel kombel toimisid need ühtaegu ametliku kultuuri ja varjatud rahvusliku vastupanuliikumise kanalina (naljad, pila, sketšid jms). Laialdane ideoloogiline retoorika, mida kasutati inimeste vaimse rõhumise vahendina, muutus aga peagi kummaliseks taustamüraks, mida enamasti ignoreeriti ja kunstilise kahemõttelisuse varjus naeruvääristati (nt estraadikavades). Seetõttu võib öelda, et tohutust propagandast hoolimata sovetiseerimine täiel määral ei õnnestunud. Veelgi enam, Nõukogude kultuuripoliitika ambivalentne mõju ilmnis laulvas revolutsioonis, milleni viis riiklikult ülal hoitud kultuurielu ja selles küdev varjatud vastupanu.

1950. aastal oli Eestis **651** kultuuriharidusasutust – kultuurimaja, klubi.

1960. aastatel klubide arv vähenes (ideoloogitööd tehti ka massiteabevahendite, nt televisiooni kaudu).

1970. aastal oli Eestis **435** klubi.

1988. aastal oli Eestis **323** kultuurimaja.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.3. Iseseisvuse taastanud Eesti: kultuuripoliitika muutused

Iseseisvuse taastanud Eestis muutus kultuuriväli üleminekukümnendite jooksul otsustavalt: riiklik rahastamine vähenes, teisalt avanes kultuuriturg, mis andis võimaluse uutele riigist sõltumatutele nähtustele (nt nüüdistants, *performance*’id, festivalid ja uued teatrid). 1994. aastal asus kultuurielu toetama ka kultuurkapital, millest sai tõhus abi väljaspool riiklikke institutsioone tekkinud algatustele. Oluline samm oli 1996. aastal Jaak Alliku eestvõttel välja töötatud ja 1998. aastal riigikogus heaks kiidetud „Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused“, kus sõnastati kõigi kunstivaldkondade olulisemad teemad ja kultuuripoliitilised eesmärgid.

Laiemat kultuurisosalust tagavad võrgustikud – rahvamajad, harrastustegevus ja huviharidus – anti iseseisvuse taastanud Eestis omavalitsuste hallata, nii et need jäid kultuuriministeeriumi vahetust tegevusalast välja. Kuid suured muutused majanduses tõid kaasa rahvastiku väljarände, mis mõjutas eriti tugevasti maapiirkondade elu.

21. sajandi alguskümnendil mõjutas Eesti kultuuripoliitikat kõige enam Euroopa Liitu astumine 2004. aastal. Kui seni oli Eesti kultuuripoliitika riiklik suund keskendunud põhiliselt professionaalse kunsti ja kultuuriinstitutsioonide haldamisele, siis liitumine Euroopa Liiduga tõi kaasa loomemajanduse ja kogukondlikku osaluskultuuri väärtustava retoorika ning uued käsitlused: näiteks UNESCO üleilmne mitmekesisus ja kultuuripärand, kultuuriosaluse

laia mõju teadvustamine arengumootori ja nii isiksuse kui ka kogukonna heaolu allikana, samuti kunstide kättesaadavuse mõtestamine inimõigusena.

Lisaks 2015. aastal ÜRO-s kokku lepitud 17 üleilmsele kestliku arengu eesmärgile sõnastati Eesti jätkusuutliku arengu põhieesmärkidena Eesti kultuuriruumi elujõulisus, heaolu kasv, sidus ühiskond ja ökoloogiline tasakaal.

Kultuuriruumi elujõulisus on tänini üks Eesti säästva arengu põhieesmärke (18. eesmärk). Seega võib öelda, et vahepeal riiklikus kultuuripoliitikas oma koha kaotanud regionaalne kultuuripoliitika, sealhulgas rahvamajade võrgustik, jõudis (vähemalt retoorikas) pildile tagasi.

Kehra rahvamaja uue saali avamine, foto: Anija valla kultuurikeskuse arhiiv.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.4. Iseseisvuse taastanud Eesti regionaalne areng ja 2017. aasta haldusreform

Nagu öeldud, anti uue iseseisvusa algul, kui kultuuri- ja haridusministeeriumi liideti ja lahutati, kultuurisosalust tagavad laiad võrgustikud – rahvamajad ja harrastustegevus, huviharidus ja noorsootöö – omavalitsuste hallata.³

1990. aastate alguse majanduskriisis aga nappis omavalitsustel raha elutähtsate ülesannete täitmiseks ja sageli kärbiti esimesena just kultuurikeskused. Väikestele omavalitsustele osutus suureks koormaks juba kultuurimaja kütmine ja korrashoid. Ehkki enamasti hoiti kogukonna kultuurikeskus korras, jäi nii mõnigi kolhoosiajal ehitatud hiigelhoone tühjana seisma ja lagunema (nt Linda kolhoosi suursugune kultuurikeskus Kobelas). Drastilised muutused majanduses tõid kaasa rahvastiku väljarände, mis mõjutas eriti tugevasti maapiirkondade elu. Koos sovetiaegse majandusstruktuuri kadumisega tekkis keskustest kaugemates piirkondades tööpuudus, millele pakkus leevendust Eesti ühinemine Euroopa Liiduga 2004. aastal. Tööjõu vaba liikumise piirangute järkjärguline kadu tõi kaasa eestlaste suurearvulise rände vanadesse liikmesriikidesse, peamiselt Soome (Tammaru jt, 2020). Kui Eesti taasiseisvumise ajal eestlasi Soomes peaaegu ei elanud, siis nüüd on 1991. aastal alanud ja 2004. aastal hoogus-

tunud väljarände tagajärjel tekkinud põhjanaabrite juures suurim eestlaste kogukond väljaspool Eestit (Haukanõmm, Telve 2016).⁴

Väljarändekaart peegeldab kõnekalt Eesti regionaalset tasakaalustamatust. Rahvastik on kasvanud Tallinnas ja Harjumaal, mujal Eestis see kahaneb ja vananeb.⁵ Ettevõtluse ja rahvastiku kahanemine on seadnud maaomavalitsused keerulisse olukorda: perede lahkumise tõttu on suletud koole ja vähendatud teenuseid, üha raskem on pidada ülal tervishoiu- ja haridusasutusi, hoida käigus mitmekesist kultuurielu.

Lahendusi loodeti haldusreformilt, mis algas 2017. aastal omavalitsuste vabatahtliku ühinemise ja sundliitmisega. 2020. aasta algul oli Eestis 79 omavalitsust (15 linna ja 64 valda). Haldusreformi peamine eesmärk oli anda omavalitsustele rohkem otsustusvõimu kohaliku rahva elu korraldamisel. Deentraliseerimise abil taheti muuta riigijorganite töö tõhusamaks, et keskvalitsus ei peaks kohaliku elu probleemidega tegelema. Sooviti tugevdada omavalitsuste võimet „kvaliteetsete avalike teenuste pakkumisel, piirkondade arengueelduste kasutamisel, konkurentsivõime suurendamisel ja ühtlasema piirkondliku arengu tagamisel“ (RT I, 2016, 34).

³ Kui kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) varasemates versioonides mainitakse §-s 6 ainult noorsootööd, siis 2018. aasta versioonis tuuakse eraldi välja kultuuri-, spordi- ja noorsootöö. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, Riigi Teataja

⁴ Uurijate hinnangul elab välismaal 200 000 eestlast või siis ligikaudu 15% kogu maailma 1,3 miljonist eestlasest. (Haukanõmm, Telve 2016). Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeaastastul

⁵ Viimastel aastatel on rahvastikutrendid seoses koroonaviiruse ja eriti Ukraina sõja puhkemisega muutunud: sõjapõgenike sisse-ränne on peatanud rahvastiku kahanemise, kuid mitte vananemist.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.5. Regionaalne kultuurikorraldus ja rahvamajad pärast 2017. aasta haldusreformi

Nüüdseks on regionaalse kultuuripoliitikaga tegelevate asutuste struktuur ja võrgustikud jagunenud omavalitsuste, riigi ja vabaühenduste vahel.

Kultuuriministeriumis juhib regionaalset arengut kultuuriväärtuste valdkonna asekanter ühes kultuuriväärtuste osakonna ja alavaldkondade nõunikuga (muinsuskaitse, rahvaraamatukogud ja rahvakultuur).

Rahvamajade ajaloolise võrgustiku tähtis koostööpartner on Eesti kultuuriministeriumi hallatav asutus Eesti Rahvakultuuri Keskus (ERK), mis tegeleb rahvakultuuri väärtustamise, info jagamise ja täienduskoolitusega, ning selle regionaalse kultuuripoliitika osakond, kus kogutakse andmeid ning analüüsitakse ja koordineeritakse maakondlike kultuurispetsialistide võrgustikku. Rahvamajade võtmepartnerid on ka rahvakultuuri keskseltsid: Eesti Kooriühing, Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts, Eesti Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutus⁶ ja Eesti Rahvamajade Ühing.⁷

19. aprillil 2006 loodud MTÜ Eesti Rahvamajade Ühingu põhieesmärk on ühendada rahvamajade töötajaid ning rahvamajade arendustööst huvitatuid ja sellele kaasa aitavaid füüsilisi ja juriidilisi isikuid. Ühing tegeleb kultuurikorraldaja kutse andmisega, rahvamajade huvide kaitsmisega, kultuuritöo-

tajate täienduskoolituse ja suvekooli korraldamise ning parimate kultuuritöötajate tunnustamisega. Ühingu juhivad juhatus (esinduskogu), kuhu kuuluvad kõigi maakondade ja Tallinna linna kultuurimajade esindajad.

Rahvamajade ühingu eesmärgid on

- väärtustada rahvamajade eesti kultuuritraditsioonide hoidmist ja arendamist;
- tähtsustada rahvamajade töötajate rolli ühiskonnas, neid tunnustada, kaitseda ja toetada ning esindada kutseala huve;
- valmistada ette rahvamajade töötajaid ja suurendada enesetäiendamise võimalusi;
- koordineerida ja laiendada rahvamajade tegevust;
- osaleda kultuuripoliitikate ja -strateegiade kujundamises.

Alljärgnevad peatükid annavad ülevaate, kuidas maakondades tegutsetakse ning millised on rahvamajade töötajate röömud ja mured.

⁶ Eesti Rahvakultuuri Keskus Avaleht - Eesti Rahvakultuuri Keskus - Eesti Rahvakultuuri Keskus, Avaleht - Kooriühing (kooiyhing.ee)

⁷ MTÜ Eesti Rahvamajade Ühing Rahvamaja | Esileht (edicy.co)

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.5.1. Maakonna tasandi kultuuripoliitika

Maavalitsuste likvideerimise järel korraldati maakonna tasandi koostöö ümber ning senised maavalitsuse ülesanded jagati riigi- ja omavalitsusastustele.

Regionaalset kultuurielu suunavad maakondliku ja omavalitsustasandi juhtimisstruktuurid:

- Eesti Linnade ja Valdade Liit,
- omavalitsuste maakondliku liidud ja maakondlikud arenduskeskused (MAK);
- omavalitsused.

Maakonna tasandil hakkasid omavalitsuste koostööd kujundama *maakondlikud omavalitsusliidud*, mille juurde loodi *maakonna arendusorganisatsioonid (MARO)*⁸, mis said ülesande koostada ka maakonna arengukavad. Riik eraldab selleks igal aastal toetust (2019. aasta kohta rahandusministeeriumi 18.01.2019. a käskkiri nr 1.1-4/11).

Lisaks suunab maakondlikku koostööd maakondlike arenduskeskuste võrgustik (MAK)⁹, kuhu kuulub 15 maakondlikku arenduskeskust, mil oma strateegiad kuni aastani 2025.

MAKi strateegias on kesksel kohal ettevõtluse arendamine ja noortevaldkond, kultuuri teemad selles otseselt ei kajastu. Kultuuriga tegeleb juba mainitud maakondlik arendusorganisatsioon (MARO), mis viib ellu endistelt maavalitsustelt üle võetud ülesandeid, (sh maakondliku arendustegevuse, kultuuritöö ja siseturvalisusega seonduv). Kuid see varieerub maakonniti.

Kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seaduse § 2 lõige 2 sätestab omavalitsusliitude ülesanded: „maakonna kohaliku omavalitsuse üksuste ühistegevuse kaudu maakonna tasakaalustatud ja jätkusuutlikule arengule kaasaaitamine, maakonna kultuuritraditsioonide säilitamine ja edendamine /.../ samuti maakonna kohaliku omavalitsuse üksuste koostöö edendamine /.../“ (RT I, 04.07.2017, 99).

⁸ Maakonna arengustrateegia on dokument, mille alusel viiakse ellu omavalitsustele antud ühiste ülesannete täitmist, kavandatakse omavalitsusüksuste ülese mõjuga investeeringuid ja esitatakse taotlusi toetuste saamiseks erinevatest programmidest. Arendustegevuse sisu määrab maakond ise. Ülesande täitmist toetatakse riigieelarvest lepingu alusel. Urmas Kase (2018), Maakondliku_tasandi_arendustegevus_omavalitsuste_koostöös_Urmas_Kase.

⁹ Võrgustikul on katusorganisatsioon MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused (MTÜ MAK), mis koordineerib koostööd ja strateegias seatud eesmärkide täitmist. MAK-vorgustiku-strateegia-2020-2025.pdf (arenduskeskused.ee).

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

Omavalitsuste ühiselt täidetavad ülesanded kultuurivaldkonnas on järgmised:

- maakonna kultuuripoliitika kujundamine ja elluviimine ning maakondlike arengustrateegiatega ja teiste maakonna või regiooni arengueeldusi loovate kultuurivaldkonna kavade väljatöötamine, täiustamine ja elluviimine;
- üleriigiliste laulu- ja tantsupidude maakondliku komisjoni töö korraldamine;
- koostöö korraldamine omavalitsusüksuste, kultuuriasutuste ja -organisatsioonide ning koolide ja teiste institutsioonidega;
- maakonna kultuurialase ühistegevuse koordineerimine ja korraldamine;
- maakonna ja kohaliku identiteedi teadvustamine ning kultuuriajaloolise eripära ja järjepidevuse säilitamine ning kaitsmine;
- maakonna kultuurisituatsiooni analüüs ja arenguprotsessidele hinnangu andmine;
- omavalitsuste ja nende allasutuste, koolide ja teiste institutsioonide nõustamine kultuurivaldkonda kuuluvates küsimustes;
- kultuuriteabe kogumise korraldamine, analüüsimine, vahendamine ja levitamine.

2.5.2. Omavalitsustasandi kultuurikorraldus ja rahvamajad

Igal omavalitsusel on vabadus määrata prioriteetidid ja väärtused, mille alusel eluvaldkondi toetada ja arendada, sest omavalitsuse toimimise esmane põhimõte on kohaliku elu küsimuste iseseisev ja lõplik otsustamine ning korraldamine. Võimalust mööda kajastuvad vallaelarves ka kultuurikulud: kultuuriasutuste ülalpidamiskuludele lisanduvad investeeringud ning vabaühendustele antavad tegevus- ja projektitoetused.

§ 6. Omavalitsusüksuse ülesanded ja pädevus

(1) Omavalitsusüksuse ülesanne on korraldada vallas või linnas /.../ **kultuuri**-, spordi- ja noorsootööd /.../, kui need ülesanded ei ole seadusega antud kellegi teise täita.

(2) Omavalitsusüksuse ülesanne on korraldada antud vallas või linnas koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide ja huvikoolide, **raamatukogude, rahvamajade, muuseumide, spordibaaside, turva- ja hooldekodude, tervishoiuasutuste ning teiste kohalike asutuste ülalpidamist, juhul kui need on omavalitsusüksuse omanduses. Nimetatud asutuste osas võidakse seadusega ette näha teatud kulude katmist kas riigieelarvest või muudest allikatest. (KOKSi § 6)¹⁰**

¹⁰ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus
<https://www.riigiteataja.ee/akt/1048161?leiaKehtiv>

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.6. Regionaalse kultuuripoliitika murekohad ja hetkeolukord

Eesti regionaalarengu üldiste suundumuste analüüsis (2020)¹¹ on esitatud järgmised peamised probleemid, mis on kujundanud praegust olukorda:

a) rahvastiku vähenemine, vananemine ja koonduvine linnapiirkondadesse;

b) ääremaastumine; kasvavad regionaalsed sotsiaal-majanduslikud erinevused piirkondade arengus;

c) inimeste majandusliku ja sotsiaalse regionaalse ebavõrdsuse kasv (nt regionaalne palgalõhe, kinnisvara väärtuse regionaalne erinevus) ning ebavõrdsed ühiskonnaelus osalemise võimalused;

d) valdkondlike ja territoriaalsete valitsemisstruktuuride töö koordineerimatus regionaaltasandil ning kesktasandi poliitika killustatus.

Ka Eesti Rahvakultuuri Keskuse (ERK) 2020. aasta kohaliku tasandi kultuurielu korralduse hetkeseisu ülevaates ilmnevad samad probleemid. Üldiste võtmeprobleemidena tõstetakse esile elanike arvu vähenemist – kultuurielus ei jagu enam osalejaid ega juhendajaid – ning tervikliku süsteemi puudumist regionaalses kultuurikorralduses.

ERK raportist (2020) ilmneb, et ülesannete delegimine maakondlikule omavalitsusliidule ja

arenduskeskusele ning nende kombinatsioonide rakendamine maakondades on tekitanud erinevad tööformaadid. Probleemina nähakse „arendusorganisatsioonide killustumist, millega on raskendatud maakonna terviklikuks arenguks tarvilik poliitiline koordineerimine ja olemasoleva võimekuse maksimaalse ärakasutamise“ (Allilender, 2020).

„Näiteks Saare- ja Hiiumaal on oma roll omavalitsusel, mõnes maakonnas aga on omavalitsuste liit kaotatud (nt Jõgevamaal) või pandud selle tegevus nii-öelda riulisse (nt Võru- ja Läänemaal)“ (ibid.).¹² Lisaks on ERK ülevaates märgitud järgmised murekohad:

- mõnes maakonnas puudub selge arusaam kultuuri juhtimisest maakondlikul tasandil;
- omavalitsused tegutsevad omaette, ei tee koostööd;
- piirkonnas keskendutakse kommertsüritustele, mis saavad ka enamiku riiklikust toest;
- väikestes maakondades on probleem koorilaulu, rahvatantsu ja harrastusteatriga, ei jagu osalejaid;
- kultuur ei ole fookuses maakondade arengustrateegiatega elluviimise meetmes (MATA määrus), mis riikliku regionaalpoliitika instrumendina arvestab

¹¹ <http://hol.ee/index.php?id=eesti-regionaaltasandi-analuus-536>

¹² Kultuuritöö regionaalse korralduse raport põhineb aastail 2019 ja 2020 toimunud kohtumistel kogutud teabel maakondlike arendusorganisatsioonidega. Kaja Allilender (2020).

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

uute töökohtade, teenuste ja ettevõtetega ning konkurentsivõime parandamisega, kuid jätab kõrvale kultuurielu jätkusuutlikkuse. (Allilender, 2020)¹³ Kokkuvõttes. Elanike arvu vähenemise tõttu on piirkondades järjest keerulisem mitmekülgset kultuurielu soodustada ja alal hoida. Inimeste regionaalse sotsiaal-majandusliku ebavõrdsuse kasv ning ebavõrdsed võimalused ühiskonnaelus kaasa lüüa vähendavad heaolu ja sidusust ühiskonnas tervikuna.

Tähelepanuväärne on asjaolu, et MARO-le eraldatud raha maakondlike kultuuritegevuste korraldamiseks (8 tegevuspunkti täitmiseks) on püsinud alates 2018. aastast muutumatuna (ka 2023. aasta ülesannete täitmiseks on ette nähtud sama summa).

Järgmistes alapeatükkides antakse ülevaade kultuurielu korraldusest Eesti maakondades ja omavalitsustes.

Maakonna kultuuripoliitika keskse ülesandena nähakse omavalitsuste koostöö koordineerimist ja arendustegevuste praktilist korraldust. Kuid kuna omavalitsusliitudesse kuulumine on vaba- tahtlik ja pole ka kohustust järgida seal koostatud koordineeritud suuniseid, siis on kujunenud ebaühtlane mosaiik, kus kultuurielu korraldus oleneb kogukondade elujõulisusest, omavalitsuse eelarvest, poliitilistest prioriteetidest ja haldussuutlikkusest, aga ka ajalooliselt kujunenud traditsioonidest. Erinevate töövormide tõttu on üldpilt killustunud, mistõttu ei pruugi kogukondade kultuuriline koostöö tagatud olla ja seega pole selline korraldus kestlik.

Haapsalu Kultuurikeskus, foto: kultuurikeskuse arhiiv.

¹³ Maakondade arengustrateegiate elluviimise toetusmeede (MATA) Prg 1 reguleerimisala, eesmärk. MATA väljundnäitajad on: 1) abi saavate ettevõtjate arv; 2) lisanduvate töökohtade arv, sealhulgas maakonna keskmisest palgast kõrgema palgaga töökohad; 3) elukeskkonda arendavate projektide toetuse maht. <https://www.riigiteataja.ee/akt/113022020005>

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.6.1. Kultuurikorralduse olukord maakondades 2023. aastal

Ülevaade tugineb Eesti Rahvakultuuri Keskuse regionaalosakonna juhataja Kaja Allilenderi 2023. aastal koostatud andmekogule.¹⁴

Maakondade kultuurielu koordineerimine

• **Maakondlik Omavalitsuste Liidu arenduskeskus (MARO)** vastutab kultuuri eest seitsmes maakonnas:

Harjumaa Omavalitsuste Liit
Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit
Virumaa Omavalitsuste Liit
Pärnumaa Omavalitsuste Liit
Raplamaa Omavalitsuste Liit
Tartumaa Omavalitsuste Liit
Võrumaa Omavalitsuste Liit.

• **Maakondlik arenduskeskus (MAK)** vastutab kultuuri ühistegevuse eest kuues maakonnas:

SA Jõgevamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskus
SA Järvamaa
SA Läänemaa
SA Põlvamaa Arenduskeskus
SA Võrumaa Arenduskeskus
SA Valgamaa Arenguagentuur,

sealjuures:

▶ Jõgevamaa ja Valgamaa arenduskeskused on kultuurilise ühistegevuse juhtimise ja korralduse andnud lepingutega üle MTÜ-dele: Jõgevamaa Kultuurikoja ja Valgamaa Rahvakunsti- ja Käsitöö Kesksele;

▶ kahes maakonnas – Saare- ja Hiiumaal – on sisuliselt tegu vallaga, millel on kultuuri juhtimiseks oma struktuuriüksus juhtkonnaga.

• Kolmes maakonnas – Pärnumaal, Läänemaal, Ida-Virumaal – on maakondliku kultuuritöö korraldajaks **kultuurikomisjon/kultuurinõukoda** ja eraldi valdkondlikku spetsialisti ei ole. Kultuuritöötajad (kultuurinõunik või valdkondlik spetsialist) on MAROs ametis seitsmes maakonnas (seisuga 18.05.23). (Allilender, K., 2023. Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu)

¹⁴ Allilender, K. (2023), Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.6.2. Kultuurikorraldus kohaliku omavalitsuse tasandil 2023. aasta seisuga

Inimesed, struktuur ja juhtimine omavalitsustes

- 38 omavalitsuses on kultuuriosakond (valdavalt hõlmavad need ka haridus-, spordi- ja sotsiaalvaldkonda).
- 18.05.2023 seisuga on omavalitsustes kultuuritööl **176 spetsialisti/ametnikku** (sh kogukonna spetsialistid, samuti abivallavanem, kelle üks töövaldkond on kultuur, nõunikud jne).¹⁵ Maakonna ja omavalitsuse tasandil on kultuuriga seotud **719** inimest.
- Pilt on mitmekesine ka kultuurivaldkonna tööjaotuse mõttes:
 - ▶ paljude küla- ja seltsimajade kultuuritöö on antud hallata kodanikuühendustele (MTÜ), kes tegutsevad kogukonna heaks, aga omavalitsusest toetust ei saa, vaid peavad selleks ise võimaluse leidma (sh tuleb taotleda omavalitsuse tegevustoetust);
 - ▶ on omavalitsusi, kus on palgal ametnik (või ka toetav osakond) ja lisaks on rahvamaja eraldi eelarvereaiga allasutusena.
- Rahvamajade juhtimise koondamine ühe asutuse juurde on levinud üle Eesti – selle taga on soov kulusid optimeerida. Nii on 18.05.2023 seisuga liidetud rahvamajad ühtse juhtimise alla 34 omavalitsuses.

Näiteks

- ▶ Saaremaal liideti ühtse juhtimise alla 16 rahvamaja;
- ▶ Alutaguse huvikeskuse juurde on liidetud seitse rahvamaja. Liitunud piirkonnad on saanud üksteiselt tuge sündmuste korraldamisel ning valdkondade koostöö on suurenenud. Osa valla teenuseid pakutakse raamatukogudega, seltsimajadega, kogukonnamajadega samas hoones. Kogukonnakeskustes on arendatud ja koondatud kultuurimajadesse muid teenuseid, näiteks jõusaali kasutamine, ruumide rent jms.
- ▶ Ka Rõuge valla kultuuriasutuste võrk (kõik valla kultuuri- ja rahvamajad) viidi 1. aprillil 2023 ühise juhtimise alla. Liitmise tulemusena lõpetasid Haanja Rahvamajad, Misso Rahvamaja, Mõniste Rahvamaja ja Varstu Kultuurikeskus tegevuse iseseisva asutusena ning alates 01.04.2023 tegutseb uus ühendasutus Rõuge Valla Rahvamaja.
- ▶ 14 omavalitsuses on kultuuritöö antud täielikult või osaliselt kodanikuühenduste kätte. Näiteks Pärnus on antud MTÜde hallata 20 rahvamaja, kes taotleavad tegevustoetust ja projektitoetust.
- Kuues omavalitsuses on kultuuri korraldamiseks loodud sihtasutus. (Allilender, K. 2023. Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu)

¹⁵ Kolmes omavalitsuses ei ole võimalik tuvastada, kes ja kas vastutab kohalikul tasandil kultuuri eest. Allilender, K. (2023), Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu.

2

Eesti kultuuripoliitika rahvamajade uuringu kontekstis

2.6.3. Rahvamajade koondinfo

Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu järgi tegutseb 2023. aasta mai seisuga Eesti omavalitsustes 376 rahvamaja, kus töötab 543 töötajat (sh tehniline personal, administraatorid, perenaised), kes saavad tasu omavalitsusest.

Maakond	Arv seisuga 04.05.2023
Harjumaa	37
Tallinn	11
Hiiumaa	6
Ida-Virumaa	27
Jõgevamaa	24
Järvamaa	17
Läänemaa	14
Lääne-Virumaa	27
Pärnumaa	42
Põlvamaa	23
Raplamaa	20
Saare maakond	20
Tartumaa	31
Valgamaa	13
Viljandimaa	33
Võrumaa	31
KOKKU	376

Nagu tabelist näha, moodustavad ajaloolised rahvamajad kõigis Eesti valdades, linnades ja maakondades kultuurilise vereringe võrgustiku. Eesti Rahvakultuuri Keskuse (ERK) RAKU rahvamajade andmekogus on detailselt kirjeldatud 376 rahvamaja taristut ja tehnilisi võimalusi: <https://rahvakultuur.ee/andmebaas/rahvamajade-info/>.

Kokkuvõttes. Elav kultuurielu loob lisaväärtust: suurendab kogukondlikku heaolu, annab hoogu kultuuriettevõtlusele, turismile ja piirkondlikule arengule. See mõjutab inimesi piirkonda jääma või sealt lahkuma. Kuna kultuuri rahastamine oleneb omavalitsuse seatud prioriteetidest ja võimalustest, on vaja tagada, et kultuurielu lai mõju oleks teadvustatud.

Muusikaline kollektiiv 1920ndatest. F5518_2

3

Rahvamajade uuring 2022

2022. aasta koroonaeepideemia ajal korraldasid Egge Kulbok-Lattik ja Triin Roosalu kombineeritud meetodil sotsioloogilise uuringu, mis käsitles laia teemaringi rahvamajade toimimisest tänapäeva Eestis. Uuring on kaheosaline, koosnedes veebipõhisest ankeetküsitlusest ja selle tulemustele tuginevast fookusgrupi intervjuudest (2022 Toosikannul ja 2023. a veebipõhine rühmaintervjuu).

Uuringu tööriistade (küsitlusankeedi, intervjuukava) koostamisel lähtuti varasematest töödest (Kulbok-Lattik 2015, 2016, 2018; Karu 1993, 1996) ja teoreetilistest kontseptsioonidest (vt ptk 2) ning mujal tehtud sarnastest uuringutest¹⁶, mis aitavad luua konteksti Eesti rahvamajade kvantitatiivse ja kvalitatiivse uuringu tulemuste mõtestamisel.

Mahukas küsimustik viidi veebi LimeSurvey keskkonda 2022. aasta algul. Vastustes paluti nimetada rahvamaja nimetus, piirkondlik kontekst (kui suurt kogukonda teenindab), asutuse ülalpidaja, finantseerijad, koostööpartnerid, milliseid tegevusi tehakse ja rolle endal nähakse, samuti organisatsiooni arenguvajadusi ja töötajate koolituvajadusi, koroonapandeemia mõju ning mõtteid ootuste ja suurimate sõlmküsimuste kohta.

Huvi uuringus osalemise vastu oli suur: teavituskirjas olnud uuringuankeedi linki on avatud 222 korda. Kuu ajaga saadi 126 sisukat vastust, neist 79 on täidetud algusest lõpuni. Kuna vastajate arv erines küsimuste kaupa, siis esitatakse tulemuste juures protsendid ja näidatakse alati ära, mitme vastaja kohta need on.

Siin esitatakse uuringu tulemuste ülevaade, keskendudes kõige põhilisemale: rahvamajade teeninduspiirkonnale, sihtrühmale, rollidele kogukonnas, koroonapandeemia mõjule ning sellele, mida rahvamajades tehakse, kui suurt hulka elanikkonnast teenindatakse ja mida tajutakse probleemidena ning oodatakse tulevikult.

¹⁶ Kultuurikeskuste toimimisviise ja osaluse mõiste väljundeid uuriti Euroopa tasandil uurimisprojekti RECCORD (Eriksson et al. 2017 & 2018, Stage et al. 2020). Rahvakultuuri Keskuse andmekogu.

3

Rahvamajade uuring 2022

3.1. Rahvamajade nimetus, mälutöö ja teeninduspiirkond

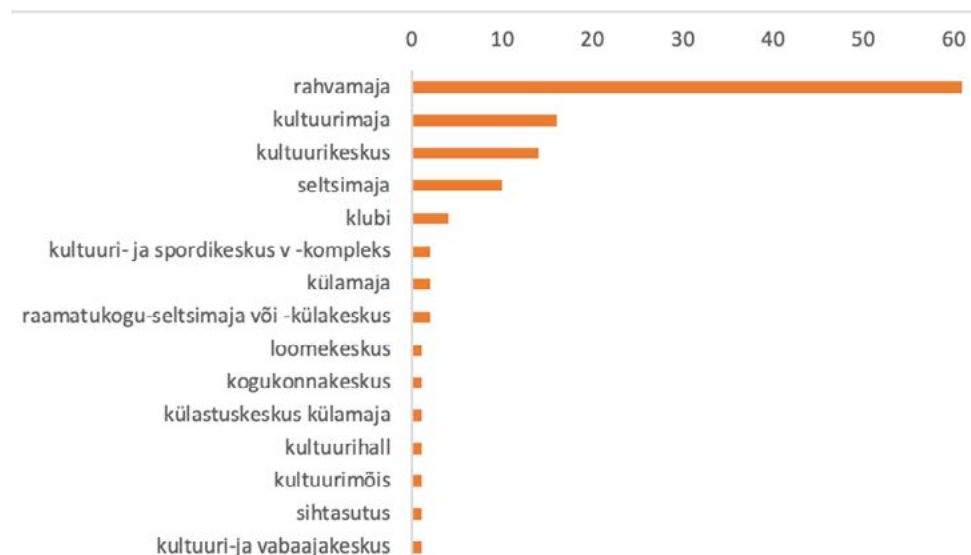
Tänapäeval on käibel mitu nimetust. Kuigi 61% uuringus osalenud organisatsioonidest kannab nimetust „rahvamaja“, lisati täpsustusi, näiteks:

Oleme küll rahvamaja, aga piirkondliku kultuurikeskuse koosseisus.

Oleme 2021 läbinud struktuurimuudatuse ja nüüd haldab meid valla Kultuurikeskus, aga säilinud on nimetus Rahvamaja.

Seega võib rahvamaja ametlikult olla küll osa kultuurikeskusest, aga kanda siiski rahvamaja nime. Samas ligi 40% puhul oli põhinimetus muu

(vt joonist): levinumad variandid olid *kultuurimaja* ja *kultuurikeskus*, st viitega *kultuurile*; samasse rühma võib liigitada ka versioonid *kultuurihall* ja *kultuurimõis*. Teine tüüp nimetusi seostub seltsitegevusega: *seltsimaja*, *klubi*, *külamaja*, *kogukonnakeskus*. Kolmas tüüp kasutab kombineeritud nimetusi ja see jaguneb omakorda kaheks: need, mis koonduvad raamatukogu ümber (*raamatukogu-seltsimaja*, *raamatukogu-külakeskus*), ja need, mis seostavad kultuuri ja sporti või muid vabaajategevusi (*kultuuri- ja spordikeskus*, *kultuuri- ja spordikompleks*, *kultuuri- ja vabaajakeskus*).

3

Rahvamajade uuring 2022

Nimetuse teemal kommenteerisid vastajad ka rahvamaja olemust, näiteks täpsustas üks, et kuigi nimetus on seltsimaja, on selle olemus rahvamaja:

Olemuselt on tegemist omavalitsuse alluvuses oleva rahvamajaga. Seltsimaja on taastatud ajalooline nimi.

See rõhutab nende kahe asutuse – rahvamaja ja seltsimaja – sisulist erinevust vastaja silmis. Ka teine vastaja osutab nimetuste erinevusele, mis pole ainult terminoloogiline:

Ise pooldan ikka pigem kultuurimaja nimetust. Rahvamaja on laialivalgus ja mitte midagi ütlev nimi.

Rahvamaja nimetuse „mittemidagiütlevus“ ja „laialivalgusus“ võib olla teatud määral ka põhjus, miks see sobib enam kui pooltele uuringus osalenud organisatsioonidele – teisisõnu on selle nimetuse eeliseks tähenduse neutraalsus ja lai katvus.

Kahel kolmandikul uuringus osalenud rahvamajadest on nime vahetatud ja umbes kolmandiku (32%) puhul on rahvamajal praegu kasutusel veel mõni alternatiivne nimetus.

Mälutöö on rahvamajade puhul oluline, veidi üle poolte (55%) rahvamajade kohta on olemas kroonika või kodulooline uurimus.

Aravete rahvamaja avamispidu
PMF791_2_1.tif

3

Rahvamajade uuring 2022

3.2. Organisatsiooniline kuuluvus, teeninduspiirkond ja sihtrühmad

80% uuringus osalenud rahvamajadest kuulub omavalitsusele, 7% puhul korraldab rahvamaja tegevusi mittetulundusühing. Mõnel puhul teeb omavalitsus rahvamaja või külaseltsi pidamisel koostööd vabaühendusega, andes sellele üle kogu rahvamaja haldamise või ruumide kasutusõiguse.

Üks rahvamaja teenindab keskmiselt **2700** inimest, seejuures pooled rahvamajad teenindavad üle **500** inimese ja pooled alla selle. Uuringus osales nii väga väikesi rahvamaju, kelle teenindada on **100** inimest või vähem (selliseid oli 12%, kõige väiksema sihtrühmaga rahvamajal oli see näitaja 30 inimest), kui ka väga suure sihtrühmaga organisatsioone (6% organisatsioonide sihtrühm oli üle **10 000**, suurim teenindatavate inimeste arv oli **40 000**). Neil on ka erinevad piirkondlikud vastutusala: kui mõnes kohas on lähim sarnane asutus 25 km kaugusel, siis teisel vaid 500 meetri kaugusel; pooltel on see siiski üle km.

Mitmes avatud vastuses toodi positiivse aspektina esile, et külastajaid on ka kaugemalt kui oma piirkond, isegi väljastpoolt maakonda:

Teeninduspiirkond hõlmab ümberkaudseid külasid, see on kujunenud endisaegse koolipiirkonna baasil. Samas tänapäeval käib ringitegevuses osalejaid ja publikut kohale mitmekümne kilomeetri kauguselt.

Sellele aitab kaasa hea veebitugi:

Meid külastavad inimesed ka maakonnast väljastpoolt. Kui ürituse piletite müük on internetipõhine, siis tulevad inimesed ka suurlinnadest. Kui toimub midagi, mis inimest kõnetab, siis on tulnud ka [nii kaugelt kui] Ida-Virumaalt.

Samuti märkis mitu vastajat, et suvekuudel piirkonna elanike arv mitmekordistub, ning seda arvestatakse ka töö kavandamisel.

Rahvamajade teenuste sihtrühmana käsitleti vastustes kõiki earühmi lastest kuni eakateni või sünnist surmani. Kuid mõnel pool kahetseti, et „kahjuks on lähimates külates elavad inimesed eakad ja rahvaarv väheneb pidevalt“ ja „teeninduspiirkonnas on enamik inimesi keskealised ja vanemad, noori on meie piirkonnas suhteliselt vähe“.

Analüüsis ilmnes, et 71 sisulisest vastusest 12 puhul ei olnud rahvamaja tegevuse sihtrühma siiski otseselt sõnastatud, see jäi pigem implitsiitseks. Ülejäänud nimetasid sihtrühmana valdavalt (võib-olla küsimuse sõnastuse tõttu) kogukonda (36 vastust), rahvast (6), (kohalikke) inimesi (4) ja (küla/paikkonna/valla) elanikke (5) või määratlesid sihtrühma vanuse järgi (nt lapsed, õpilased, noored, eakad, pensionärid, täiskasvanud, vanemad, kogu pere). Paaril korral oli sihtrühmana toodud ka (kohalikud) kollektiivid või piirkond tervikuna.

3

Rahvamajade uuring 2022

Päris mitme rahvamaja argipäeva takistab siiski inimeste vähene(nud) osalemine rahvamaja tegevustes:

Kahjuks on jäänud ringi tegevus liikmete poolt väheseks.

Võiks rohkem osalejaid olla (viimased 2 aastat väga halb olukord).

Osalt seostatakse seda koroonapandeemiaga, kuid püsivama iseloomuga mure on rahvaarvu vähenemine piirkonnas üldse:

Inimesed on selle viirusega nii kartlikuks muutunud, et on raske neid praegusel ajal kodudest välja saada.

Kuna maja on alles uus ja pandeemia kimbutas ka, siis on poolteist aastat pingutatud selle nimel, et inimestel tekiks taas harjumus käia külakeskuses ning avastada hetkel olemasolevat.

Rahvastik väheneb ja hetkel on pandeemia aeg, mis pärsib tööd.

Inimesi jääb järjest vähemaks, kuna kohapeal pole rahvale tööd.

Mõnel pool on sellega kaasas käinud konkureerimine piirkonna teiste kultuuriasutustega ning sellest tulenevalt pakutavate teenuste ümberkujundamine:

Piirkonnas asub vahetus läheduses (5 km sees) veel 2 rahvamaja ja 20 km kaugusel veel 4 rahvamaja ja 2 kultuurikeskust, lisaks kultuuriga tegelevad MTÜ-d. [Nii on] kultuurisündmuste tarbimine rahvamajas vähenemas, peamine tegevus on elanike isiklike tähtpäevade teenindamine.

Mõnel pool toodi esile vajadus teenuse pakkumise keelevaliku mitmekesistamiseks: „Piirkonna iseärasuseks on kakskeelne sihtrühm, eestlased ja venelased.“

Kuivõrd seda märkis ainult ühe rahvamaja esindaja, võib siiski järeldada, et sihtrühma keelelist (ja võimalikku kultuurilist) mitmekesisust ei teadvustata – või peetakse vastupidi enesestmõistetavaks.

Samas rõhutas üks vastaja, et „oluline on teenuse pakkumise jätkamine“, seda ka keerulistes oludes või väheneva küllastajaskonna juures, ning võib arvata, et see sobib üldistusena ka teiste kohta, kes tegevusega raskustest hoolimata jätkavad.

Mõnel pool motiveerib rahvamaja tegevust „väga tugev, toimekas ja ühtehoidev kogukond“, ning teisel toetab rahvamaja ise:

Meil on ilus uus maja, mida hoiame ja kuhu rahvas meeeldi koguneb.

Võib ka juhtuda, et olemasolevad võimalused on liiga napid:

Külakeskus jääb väga väikeseks valla rahva kultuuriliseks teeninduseks, [meie] inimestele oleks vaja uut korralikku rahvamaja.

Üks võimalus teenuse pakkumisega jätkata on koostöö arendamine piirkonnas.

3

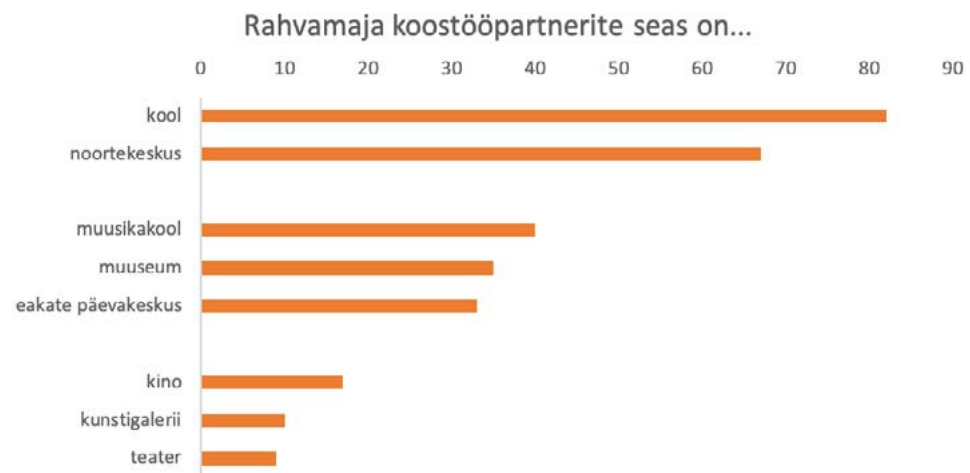
Rahvamajade uuring 2022

Uuringust ilmneb, et rahvamajad on head kogukondliku võrgustiku arendajad.

Kõige enam tehakse koostööd kohalike koolidega (108 rahvamajast 82 teeb nendega pidevalt koostööd, vaid neli vastajat ütlesid, et nende piirkonnas neid ei ole), raamatukogudega (80 rahvamaja, kahes piirkonnas neid ei ole) ja noortekeskustega (67 rahvamaja, 12 piirkonnas neid ei ole).

Keskmiselt aktiivne on koostöö muusikakooliga (40 teeb koostööd, 28 lähiumbruses neid ei ole); muuseumiga (35 teeb koostööd, 28 puhul neid ei ole) ja eakate päevakeskusega (33 teeb koostööd, 28 puhul neid lähiumbruses pole). Kõige vähem tehakse koostööd mõne teatriga (9 teeb koostööd), kohaliku kunstigaleriiga (10), kinoga (17).

Mitu vastajat lisas, et tihe koostöö on ka piirkonna lasteaiaiga, samuti nimetati head koostööd piirkonna ettevõtetega (eriti nendega, kes pakuvad majutust ning kultuurisündmusi ja pidusid), kodukohvikute ja kohalike seltsidega. Näiteks on koos külaseltsiga loodud kogukonnale mänguväljak ja spordiplatsid ning korraldatakse kogukonnaüritusi.

3.3. Rahvamajade rollid ja funktsioonid

Uuringu avatud küsimusele „Milliseid olulisi rolle täidab rahvamaja teie kogukonnas?“ saadi 71 vastust, mis tervikuna peegeldavad seda, kuidas rahvamajad oma rolli näevad. Analüüsidest vastustes esinevaid rollikirjeldusi, tuleb tõdeda, et suures osas vastustest nimetati mitut rolli. Kõigi vastuste põhjal võib rollidest eristada järgmised olulised:

kogukondlikku osalust ja suhtlust võimaldav (49 vastust)

kultuuri, sh kõrgkultuuri vahendav, üritusi korraldav (27 vastust)

huvitegevuste võimaldaja (28 vastust)

teenuste pakkuja (11 vastust)

ruumide rendileandja (8 vastust)

kohaliku võimuga suhtluse vahendaja (6 vastust)

sporditegevuste korraldaja (3 vastust)

koostöövõimaluste looja (3 vastust)

Vastustes nimetati 28 korda muid rahvamajade rolli erakordsust rõhutavaid aspekte.

Üks põhjalikumatest vastustest loetleb lausa paarkümmend eri rolli:

- kogukonna liitja ja tugevdaja
- identiteedi looja ja kandja
- kultuurisündmuste korraldaja
- kultuuritraditsioonide hoidja ja tagaja
- omakultuuri edendaja
- huvitegevuse korraldaja
- meelelahutaja

- publiku harija
- kunsti vahendaja
- näitusekorraldaja
- matusekorraldaja
- sotsiaalse sidususe looja
- kogukonna lepitaja
- võimaluste looja
- professionaalse kultuuri vahendaja
- kultuurimälu säilitaja
- vaba aja sisustamise korraldaja
- rahvakultuuri hoidja ja edendaja
- filmikultuuri pakkuja

Teine põhjalikum vastus rõhutab samuti eri rolle, sh kohaliku identiteedi ja sotsiaalse sidususega seonduvaid:

Kohalik kultuuriasutus on kogukonnas traditsioonide hoidja, kultuurielu korraldaja, traditsioonide säilitaja. Kasvatab kodukoha tunnet, kaitseb ja arendab kohalikku identiteeti jne. Kohalik kultuuriasutus on piirkonnale lisandväärtuseks, mis aitab oma olemasolu ja tegevusega kaasa sotsiaalse sidususe loomisele ja hoidmisele piirkonnas. Pakub vaba aja veetmise võimalust. Pakub kohapeal inimestel võimalust osaleda ringides. Vahendab professionaalset kultuuri.

3.4. Koroonapandeemia kogemus ja mõjud aastatel 2020–2022

Kuna uuring toimus koroonapandeemia piirangute ajal, uuriti avatud küsimusega ka pandeemia mõjusid rahvamaja tegevustele. Küsimus oli sõnastatud nii: „Kuidas on senised praktikad muutunud COVIDi ajal alates 2020. aasta märtsist? Mil määral need on tingitud COVIDi otsesest mõjust?“ Saadi 63 vastust. Sellele küsimusele ei olnud kõigil lihtne vastata ja see väljendus ka mitmes kõhklevas vastuses. Kõhklevad vastused võib jagada kahte rühma. Esiteks need, kel puudus isiklik kogemus sama rahvamaja tööst enne koroonat:

Kahjuks kogu minu tööaeg jäi just COVID perioodile, siis ma ei saa kõigile küsimustele vastata.

Mina praeguse rahvamaja juhatajana ei teagi aega enne COVID-it. 6 kuud sain eelnevalt tööl olla, siis tuli COVID-19.

Maja avati COVID perioodi ajal. Pole kahjuks hetkel huvilisi kes tahaks kaugele tulla linnast midagi tegema ja küla jaoks paljud huvipakkuvad asjad jäävad kalliks. Kõik on hinnad ülesse kruvinud.

Kuna need vastajad pidasid isiklikku kogemust vastamisel määravaks, võib oletada, et neil organisatsioonidel puudub institutsiooniline mälu või on koroonat kokkuvõtte alles tegemata.

Viimasele võimalusele viitavad ka teise rühma kõhklevate vastused:

Kõik muutub ja see vajab eraldi statistikat.

Ei tea.

See osutab, et rahvamajadel puudub täielik ülevaade muutustest, nende iseloomust ja neid mõjutavatest teguritest, kuid võib-olla pole ka ressursi (nt tööaeg, arvestussüsteemid jms), et neid muutusi hinnata. Paljud vastajad kasutasid aga negatiivse mõju kirjeldamiseks tugevaid ja äärmuslikke hoiakuid väljendavaid mäarsõnu:

Koroonat on mõjunud laastavalt.

Tegevused on praktiliselt peatunud/viidud miinimumini.

Koroonat on [meid] väga/palju mõjutanud / mõju on väga suur / mõju on märkimisväärne.

Koroonat on kindlasti/oluliselt/tugevalt/tunduvalt/kahjuks/märgatavalt/tohutult vähendanud [ürituste arvu ja publikut].

Inimeste harjumuskäitumine on väga muutunud.

3

Rahvamajade uuring 2022

Kõigi sisuliste vastuste analüüs näitab, et esile tõuseb viis negatiivse mõju tüüpi:

- 1) huviringide tegevus on tugevasti häiritud või täiesti soikunud, raskendatud on kooskäimine ja see on tekitanud kollektiivides pingeid (8 vastust);
- 2) sündmuste arv vähenes, ürituste korraldamine olematu, sh koostöösündmused nt kohaliku kooliga katkenud (20);
- 3) publiku arv vähenes, rahvas on passiivsem, inimesi on varasemast raskem kodunt välja saada, kartlikke on palju, vanemaealised ei julge välja tulla (35);
- 4) vaktsineerimisnõude mõju - inimesed ei usalda vaktsiini (ja mõnes piirkonnas just palju muidu kogukonnaelus aktiivselt osalevaid inimesi vaktsineerimata), aga vaktsineerimata/testiga sisse ei saa (11);
- 5) ruume anti vähem rendile (nt „enne 2020 oli maja nädalavahetuseti pidevalt täis broneeringuid“) ja muu tulubaas on langustrendis ning hinnad kallinevad (4).

Positiivsena ilmnesid ka innovaatilised lahendused (11 vastust):

- 1) tegevused toimuvad põhiliselt õues - ainult vabas õhus ja ilusa ilma korral on külalastatavus sama mis varem
- 2) Facebook („aitas hoida ringitegevustes osalejate vahel kontakti“);
- 3) sündmused on toimunud uutel aegadel, uute esinejatega.

Lootusetuna näivast olukorrast aitab edasi rahvamajade esindajate hoiak: kogemus, et probleemid on leidnud lahenduse, või lootus, et (suure tööga) õnnestub neid edaspidi lahendada.

1. „Olulisi muutusi pole. Juurde on lisandunud administraatoritele koroonapassi kontroll ning sellega kaasneva süsteemi õppimine. Kõik murekohad on saanud jooksvalt lahenduse.“

2. „Seoses piirangutega 2020. aastal oleme osa sündmusi pidanud ära jätma, kuid oleme tänaseks sellest juba väljas ning oleme rõõmuga sündmusi korraldada saanud.“

3. „Kõik on muutunud. Raske on ja tuleb teha palju tööd, et hoida olemasolevaid tegevusi elujõulistena.“

4. „Arvan, et otsene mõju hakkab alles tulema. Teatritrupp pole saanud ammu koos käia /.../ Loodame parimat, et asi jääks alles ja imelised etendused tulevad lavale.“

5. „Covid on mõjutanud kogu rahvamaja tegevust, kuna sa pead väga palju otsima võimalusi ürituste korraldamiseks ja läbiviimiseks. Kuidas jõuda inimeseni ja samuti kuidas läbi viia huvitegevust. Kuid samas tundub, et publikut üritustel jäi vähemaks juba varem. Lihtsalt Covid vähendas seda veelgi.“

Viimane näide aitab seada koroonakogemuse strateegilisse perspektiivi: kui koroonaga seotud innovatsioonikogemus aitab leida uusi teid, mille toel publikuni jõuda, võib see rahvamajade rolli tugevdada. Samas tuleb tegelda eksistentsiaalsete küsimustega.

3

Rahvamajade uuring 2022

3.5. Ülevaade rahvamajade tegevustest: harrastuskunstid, laulu- ja tantsupeoliikumine

Uuringu küsimusele „Millised huviringid ja klubid tegutsevad teie majas?“ anti iga žanri kohta erinevaid vastuseid, vastajaid oli žanriti 36–54. Seetõttu esitame vastused liigiti.

Muusikakollektiivid (koorid, ansamblid, orkestrid):

Koorid: 54 vastust, millest 46% positiivsed: vastajate sõnul tegutseb nende majas vähemalt üks koorikollektiiv.

Ansamblid: vastused (37) jagunesid pooleks: 18 vastaja sõnul ei tegutse ühtki ansamblit ja 19 vastaja sõnul tegutseb nende majas vähemalt üks ansambel.

Neljandik vastajaist (39) andis infot **orkestrite** kohta: vaid 10 vastaja sõnul tegutseb nende rahvamajas oma orkester.

Seega on muusikakollektiividest kõige vähem esindatud orkestrid, mis on seletatav asjaoluga, et orkestrid tegutsevad enamasti muusikakoolis.

Tantsu- ja liikumisrühmad: vastajaid 30, nendest 22 ehk 73% vastas, et tegutseb vähemalt üks tantsu- või liikumisrühm.

Harrastusteater: vastajaid 37, nendest 21 ehk 57% vastas küsimusele positiivselt, rahvamajas tegutseb harrastusteater.

Käsitööringid: vastajaid 36, nendest pool (18) vastas positiivselt ehk 50% vastanutest väitis, et nende rahvamajas tegutseb vähemalt üks käsitööring.

Kunstiringid: vastajaid 40, neist positiivselt vastas 6 ehk 15%, mis näitab, et kui kunstiringid üldse tegutsevad, siis valdavalt kusagil mujal: kunstikoolis, erastuudios või mõne galerii juures.

„Muud huviringid“: 34 vastust, neist positiivseid 9 ehk 26%; „Muud kursused“ (keele-, eneseabi-, arvutikursused): vastuseid 32, positiivselt vastas 10 ehk 30%.

Kokkuvõttes võib väita, et rahvamajades tegeldakse nii uudsete õpiringidega – keeled, eneseabi, aiandus jms –, kui ka traditsiooniliste kultuuriharrastusega – koorilaul, tants, näitemäng, käsitööringid – ehkki see trend on languses.

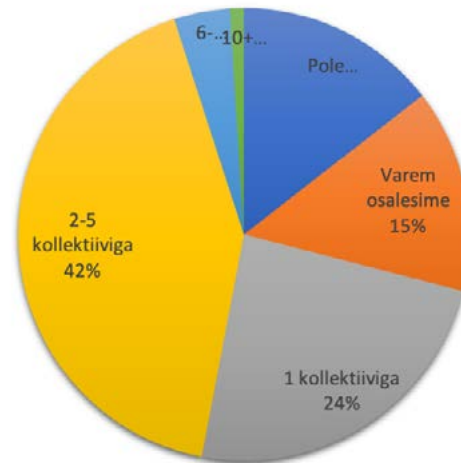
3

Rahvamajade uuring 2022

Küsimus „Kas osalete oma rahvamaja kollektiividega riiklikus laulu- ja tantsupeo liikumises?\": kõige enam - 37 vastanu sõnul - osaletakse riiklikus laulu- ja tantsupeo liikumises 2-5 kollektiiviga.

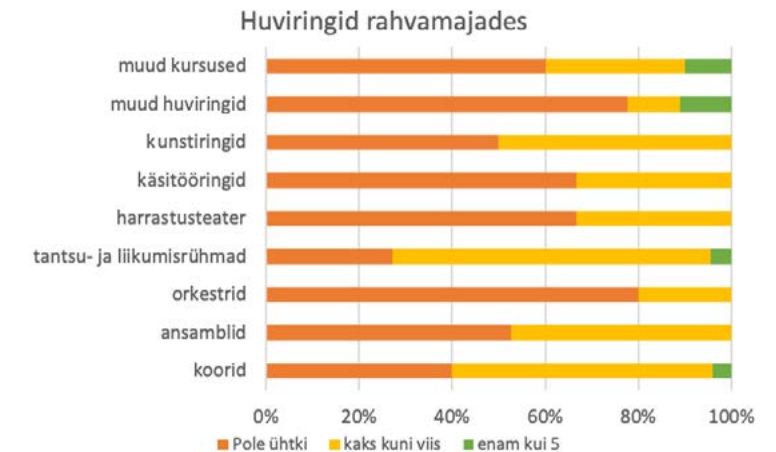
4 vastajat märkis, et nende rahvamajas on selliseid kollektiive 6-10 ja 21 vastanut märkis, et laulupeoliikumises osaleb üks kollektiiv. 13 vastajat ütlesid, et osalesid varem ja 13 vastaja sõnul pole enam aastaid osaletud.

Seega võib täheldada laulu- ja tantsupeo liikumises osalemise langevat trendi, mida näitab ka allolev joonis.

- Pole aastaid osalenud
- 2-5 kollektiiviga
- Varem osalesime
- 6-10 kollektiiviga
- 1 kollektiiviga
- 10+ kollektiiviga

Millised huviringid ja klubid tegutsevad teie majas?				
	Pole ühtki	1	2-5	üle 5
Koorid	29	10	14	1
Ansamblid	18	10	9	
Orkestrid	29	8	2	
Tantsu- ja liikumisrühmad	8	6	15	1
Harrastusteater	16	14	7	
Käsitööringid	18	12	6	
Kunstiringid	34	3	3	
Muud huviringid	25	7	1	1
Muud kursused	22	6	3	1

3.6. Koondkokkuvõte. Rahvamajade tegevused

3.6.1. Kogukonnale suunatud tegevused: traditsioonilised tähtpäevad ja muud sündmused

Küsimusele „Milliseid kogukonnale tähendusrikkaid sündmusi ja pidusid teie rahvamajas toimub?“ vastati, et aastas toimub 481 kalendritähtpäeva tähistamist (emadepäev, vabariigi aastapäev, jõulud, jaanipäev jm), kus osaleb 105 355 inimest. Aastas toimub keskmiselt:

- **39 kohalikku laulu- ja tantsupidu** – osalejaid **20 500**;
- **201 kontsertaktust ja vastuvõttu** – osalejaid **28 473**;
- **214 kohtumisõhtut** – osalejaid **10 008**;
- **295 tantsuõhtut** – osalejaid **32 413**;
- **264 eakate peoõhtut** – osalejaid **13 982**;
- **112 perepäeva** – osalejaid **18 750**;
- **430 lastele mõeldud üritust** – osalejaid **22 175**;
- **217 noortele mõeldud üritust** – osalejaid **11 000**;
- **202 laata ja müügipäeva** – osalejaid **118 825**;
- **477 kogukonna koosolekut** – osalejaid **11 079**;
- **81 valimispäeva või valimistega seotud kampaaniaüritust** – osalejaid **15 686**.

Rahvamajades korraldatakse tähendust loovaid sündmusi – jõulud, noorteüritused, perepäevad, tantsupeod, eakate peoõhtud, koosolekud, kohtumised –, mis tugevdavad kogukonna ühtsustunnet. Samuti korraldatakse riiklikku identiteeti tugevdavaid sündmusi: kontsertaktused ja vastuvõttud vabariigi aastapäeval ja taasiseseisvumispäeval, kohtumised poliitikutega valimiste eel ja kõrgete riigi esindajatega.

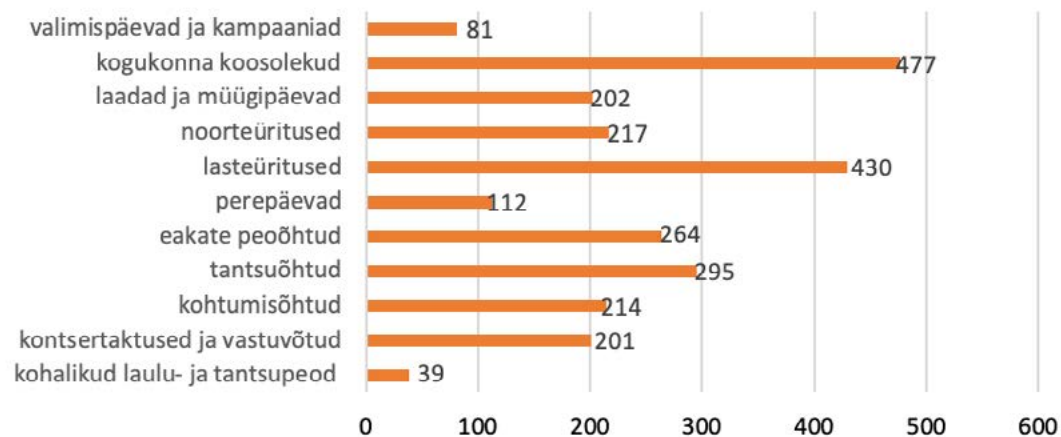
Lisaks toetavad rahvamajad majandust, korraldades laatu ja müügipäevi, ning valmistavad ette töömahukaid kohalikke laulu- ja tantsupidusid, aidates nõnda arendada piirkonna turismi.

Näeme, et rahvamajade tegevuste ring on muljetavaldavalt avar, haarates kõiki eärühmi ning pakkudes sündmusi lastele, noortele, peredele ja eakatele.

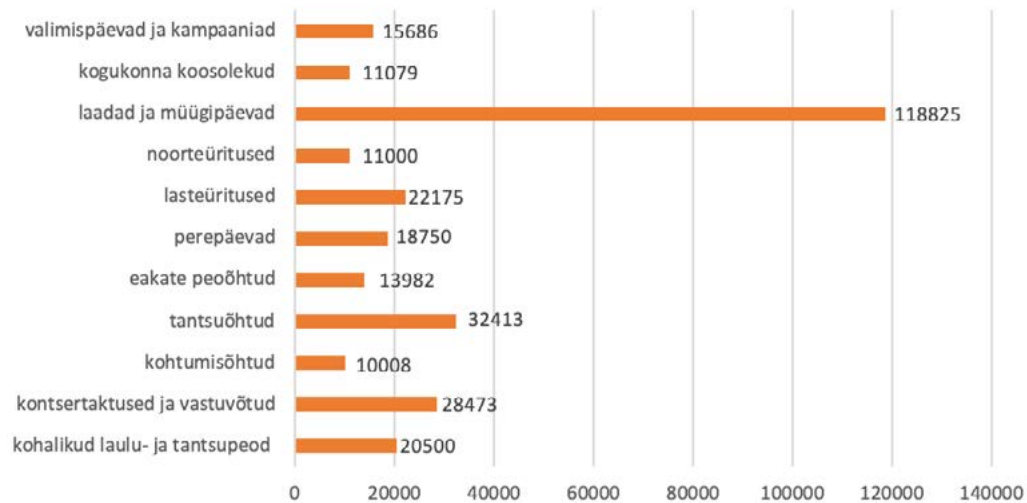
3

Rahvamajade uuring 2022

KOGUKONNALE TÄHENDUSRIKASTE SÜNDMUSTE ARV

KOGUKONDLIKEL SÜNDMUSTEL OSALEJATE ARV

3

Rahvamajade uuring 2022

3.6.2. Kogukonnale mõeldud tegevused: kultuuriharidus, professionaalse kunsti vahendamine

Vastused küsimusele „Milliseid professionaalse kultuuri vahendamise ja publikuharidusega seotud ettevõtmisi teie rahvamajas toimub? Palun märgi iga tüüpi ettevõtmise kohta ligikaudne arv ja nende ligikaudne publiku arv aastas“ esitame žanrite kaupa. Aastas toimub keskmiselt:

- **279 teatrietendust** – külastajaid **40 230**;
- **91 klassikalise muusika kontserti** – külastajaid **6410**;
- **129 levimuusika kontserti** – külastajaid **18 358**;
- **19 Eesti Jazziliidu kontserti** – külastajaid **2647**;
- **12 tantsuhariduse sündmust** (Eesti tantsuagentuuri (ETA) tantsuetendused, workshop) – osalejaid **630**;
- **110 kunstihariduslikku ettevõtmist** – näituste programm kunstigaleriis vms – külastajaid **13 690**;
- **2070 kino-, väärtfilmiõhtut** – külastajaid **81 865**.

Seega on kultuurimajade võrgustikul tähtis hariduslik ja publiku kasvatamise funktsioon. Harrastuskultuuri ja professionaalse kunsti vahendamisel on kaalukas osa ühiskonna heaolu, sidususe, kultuurilise kestlikkuse, majanduse, innovatsiooni ja talendiarenduse edendamises.

Kokkuvõttes näeme, et rahvamajade võrgustik täidab kultuuri kättesaadavuse ja kultuuriosaluse funktsiooni muljetavaldavalt, tagades teatrietendustest, kontsertidest ja näitustest osasaamise kõikjal üle Eesti.

Kunsti- ja käsitöönäitus Haapsalu rajooni kultuurimaja tantsusaalis, eksponeeritud ELKNÜ Haapsalu rajooniorganisatsiooni XXI konverentsi ajal. Foto: Harles Pilter, 1982. a. HM F 1405:32 FF

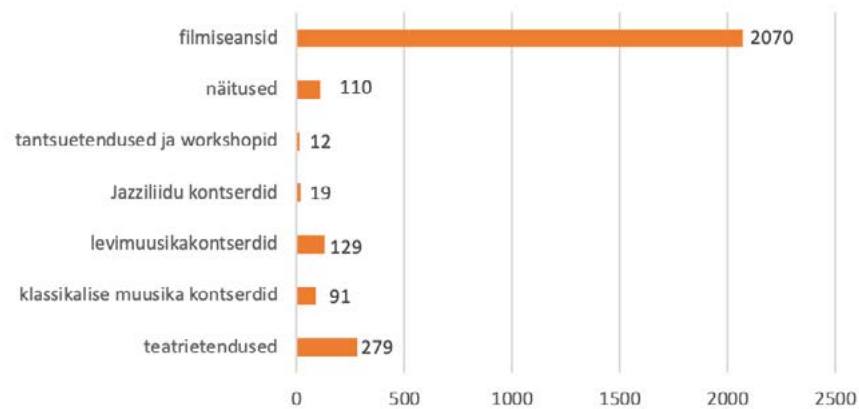

Eesti Rahvusmeeskooori kontsert Türi Kultuurikeskuses. Foto Türi Kultuurikeskuse arhiiv.

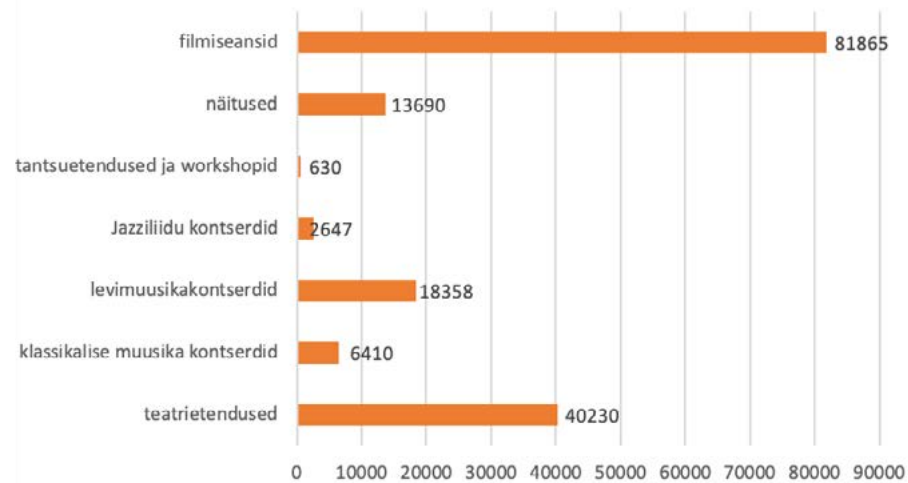
3

Rahvamajade uuring 2022

PROFFESIONAALSE KULTUURI ÜRITUSTE ARV

PROFFESIONAALSE KULTUURI ÜRITUSTEL OSALEJATE ARV

3.7. Probleemid, tulevikuvaade ja ootused

Küsitluses paluti vastajatel reastada, millised on väljakutsed ja probleemid, millega Eesti rahvamajad 2022. aastal silmitsi seisavad. Selleks esitati nimekiri probleemidest ja pakuti võimalust valida ka muid.

Sellele küsimusele saadi 71 vastust. Selgus, et peamine probleem on „selguse puudumine rahvamajade rolli osas“. Järgneb „mure palkade ja palgatasemetest pärast“, samuti „vajadus parandada töö (tehnilisi) tingimusi“, st kõige üldisemalt öeldes rahastamist. Kõik muud küsimused on märksa vähem olulised ja isegi kui vastajad otsustasid muid küsimusi täpsustada, ei ole need kõige prioriteetsemad.

Huvitaval kombel peetakse seega rahvamajade oodatava või tajutava rolliga seotud küsimusi kõige „olulisemaks väljakutseks riiklikul tasandil“ – see ei viita ainult vajadusele lisaselguse järele selle rolli suhtes, vaid tõenäoliselt toob esile ka vajaduse (ametliku, kuid võib-olla ka mitteametliku) tunnustuse järele.

Vastustest küsimusele „Millised on kõige pakilisemad probleemid, mida konkreetne rahvamaja peab lähitulevikus lahendama?“ ilmnes, et suurimaks probleemiks peetakse koroonapiirangute tõttu kogukonna inimestega lõdvenenud sidemetest taastamist või tugevdamist – seda mainiti 30 vastuses.

Mõnel juhul nimetati ka konkreetne sihtrühm: noored pered, lapsed, tööealised täiskasvanud, koolid, mitmekultuurilised kogukonnad. Enamasti viidati aga lihtsalt vajadusele tuua „inimesed tagasi rahvamajadesse pärast pandeemia tõttu eemale peletamist – ja hoida huviringid käigus“, et teised saaksid nendega liituda, ning korraldada üritusi, mis pakuksid huvi kohalikele kogukondadele.

Oli ka konkreetne küsimus „Mis peab olema teisiti, et asjad oleksid paremad – mis peab tegelikult juhtuma, et rahvamajad saaksid oma rolli kogukonnas ja Eesti ühiskonnas laiemalt lihtsamini täita?“. 49 vastust toovad esile ootused, mis ulatuvad vastusest „ausalt ma tõesti ei oska öelda ja loodame lihtsalt, et midagi väga hullu ei juhtu“, kuni realistliku tõdemuseni:

See on lihtsalt imeunistus, et äkki kõik meie vajadused kultuuriasutustes saavad täidetud ja inimesed lihtsalt nõiduvad kõike entusiastlikult tegema... Tegelikult on teine - mingit võlu-ravi ei ole ja riik ei saa kõiki jätkuvalt toetada.

3

Rahvamajade uuring 2022

Nende fatalistlike hoiakute vahel mainitakse mitut tüüpi oodatavaid muutusi. Eristada võis järgmisi peamisi ootusi:

- *koroonapiirangute tühistamine on piisav – see peegeldab arusaama, et niipea, kui me naaseme tavapärase tegevuse juurde, lähevad asjad jälle korda, nagu katkestusi ei oleks olnudki.*
- *tunnustamine: laiem arusaam ja kokkulepped rahvamajade rollide kohta, potentsiaalselt mitte ainult kogukonna või kohalikul tasandil, vaid riiklike arutelude ja debattide kaudu.*
- *poliitiline, riiklikul tasandil reguleerimine: võimalik, et konkreetne seadus või muidu mingid suunised, et ühine arusaam oleks tagatud ja fikseeritud pikema aja jooksul.*
- *rahastamine, eriti palkade küsimuses: koos nende arutelude ja selgitatud rollidega tuleb tagada rahastamine kõrgemal ja stabiilsemal tasemel, et see võimaldaks maksta korralikku palka, palgata kõige sobivamaid inimesi ning tagada hoonete ja varustusega seotud tehnilised vajadused.*
- *üldisemad regionaal- ja majanduspoliitilised sekkumised: oodatakse välist sekkumist, et tagada inimestele kogukonnas paremini tasustatud töökohad, et nad saaksid endale lubada investeerida oma aega ja raha kultuuris osalemisse, mitteformaalsesse õppimisse ja sotsiaalsesse suhtlusse, et soodustada elu maal ja äärealadel.*

Nagu näha, näib osa vastajaid rahuldavat koroonapiirangute tühistamisega, muist nõuab poliitilist sekkumist, et parandada elu maal laiemas mõttes, kuid enamiku ootused on konkreetset seotud rahvamajade rolli ja funktsioonide tunnustamise ning nende täitmiseks piisava rahastamise tagamisega.

See on lihtne ja ilmselgelt väga keskne rahvamajades töötavate inimeste ootus.

Pika küsitluse lõpul oli avatud ruum vabaks kommenteerimiseks, mida kasutas 33 vastajat. 21 kommentaari käsitlesid küsitlust ennast: mõned olid tehnilised, mõned väljendasid optimismi ja tänulikkust, et selline küsitlus läbi viidi. Need vastused viitavad tõsiasjale, et uuringuid ei ole piisavalt ja ka strateegiliselt pole mõeldud, milliseid rolle rahvamajad kogukonnas täidavad. Ilmneb selge ootus süsteemse arutelu järele riiklikul, maakondlikul ja omavalitsuse tasandil koostöös teadlastega.

Teised lõpukommentaaris jagatud mõtted puudutasid ootust, et rahvamajade ja kultuuri-töötajate tööd ühiskonnas tunnustataks ja väärtustataks. Seda teemat käsitles seitse vastust ja mõtted ulatusid ettepanekutest korraldada rahvamajade aasta, mis annaks sellele kultuuriliselt, ühiskondlikult ja regionaalpoliitiliselt olulisele võrgustikule pideva riikliku tunnustuse, kuni vajaduseni luua konkreetne õigusakt rahvamajade kohta ning tunnustada, et iga rahvamaja vajab pühendunud ja korralikult tasustatud töötajat.

Tunnustamist oli vaja ka väljaspool palka, sest palk iseenesest ei saa tegelikult kompenseerida seda pingutust, mida kultuuri-töötajad sellesse töösse tegelikult panevad. Pikad ööd, organiseerimine, tegevused, projektide juhtimine, mõnikord ka mitte väga populaarsed otsused, aja võtmine oma pere arvelt jne jne. Kui nad kaotavad motivatsiooni, siis väsisvad isegi kõige entusiastlikumad kultuuri-töötajad ja lõpetavad tahtmise midagi teha. Niisiis - pakume tunnustust, julgustust ja motivatsiooni!

3

Rahvamajade uuring 2022

See mure kajastus ka teises, pika vaatega kommentaaris:

Me oleme siin pikemal teekonnal ja peame end kokku võtma, et meie rahvakultuur püsiks igavesti.

Tõepoolest, rahvamajade esindajad nägid endal pikka missiooni, mis ulatub selgelt üle päevapoliitika – ilmselt annabki see jõudu pakkuda napi tasu eest ulatusliku mõjuga teenuseid.

Esiletõstmist väärib kaks konkreetset koroonateemalist kommentaari. Üks väidab, et „kuna viimased kaks aastat on väga palju maha surunud huviringide tööd ja ürituste korraldamist, põhjustab see seda, et ka pärast piirangute lõppu kaotavad inimesed huvi või lihtsalt kardavad haigestuda“ – ja see takistab neil kokku tulla. Inimeste tajutav hirm määrab, kas ja mida rahvamajades strateegiliselt ja iga päev kavandatakse. Kuidas, selgitatakse järgmises kommentaaris:

Väga kurb on täita seda küsimustikku päeval, mil meil on Eestis üle 3000 nakatunu. Mida mu mõistus ütleb mulle - Oodake! Oodake, kuni olukord paraneb ja piirangud tühistatakse. Või siis jah, korraldage see üritus, aga olge valmis, et 100 asemel on 30 külalist (kui üldse nii palju). See on kurb! Praegu tundub tõesti, et ei ole parim aeg suurte plaanide tegemiseks. Mul on juba nii palju täitmata ideid ja häid mõtteid, mida piirangute tõttu ei saa kuidagi täies mahus ellu viia. Kuidas ma saan üldse mõelda väljakutsetele, kui nii paljud jäävad kultuurielust välja, sest neil lihtsalt ei ole vajalikke lubasid, samas kui paljud neist, kellel need on, ei karda kuhugi minna! See on meie elu tegelik-

kus ja see on meie üks kõige olulisem probleem. Kuid me ootame ikka veel seda päeva, mil me kõik saame täielikult nautida kultuurielu. Ja jah, me oleme selleks päevaks mõtetes valmis.

See mõttekäik viitab tõsiasjale, et rasketel aegadel, kui koroonapiirangud häirisid rahvamajade tegevust, oli ka strateegiline ja igapäevane planeerimine tugevasti häiritud.

Abiks on lootus ja kogukonnaliikmete mõistmine – ilma et antaks hinnanguid nende kohta, kes ei vaksineerinud või kardavad nakatumist. „Seda reaalsust ei ole vaja muuta, vaid sellega tuleb kohaneda, olgu see siis ootamise praktika või lootusrikka mõtteviisi kaudu.“ Või siis võttes pikema perspektiivi, nagu eespool nägime: 120 aastat või kauem.

3.8. Uuringu II ja III etapp: fookusgruppide intervjuude kokkuvõtted

3.8.1. Rahvamajade uuringu II etapp. Süvaintervjuu kokkuvõte

Intervjuu toimus 24. augustil kell 17.30–19.30 Rahvamajade Ühingu suvepäevadel Toosikannul. Vestlusringis osales seitse inimest, esindatud oli kuus rahvamaja Eesti eri paigust, intervjuu viisid läbi Egge Kulbok-Lattik ja Triin Roosalu. Osalejad olid valitud juhuvalimina, vastajad esindasid eri suurusega linna- ja maarahvamaju. Vestlusringis oli nii aastakümneid oma kogukonnas kultuurimaju juhtinud teenekaid kultuuritöötajaid kui ka algajaid ning rahvamajades mõne aasta töötanud inimesi. Samuti olid vastajad väga erineva haridusega: leidis kõrgharidusega spetsialiste – Nõukogude aja kultuurihariduse väljaõppega –, aga ka algajaid erihariduseta praktikuid.

Uuringu II etapi rühmaintervjuus (vaata küsimustikku Lisas 1) keskendusime kolme teemaploki arutlustes järgmistele küsimustele:

- 1) kas rahvamajade rollid ja funktsioonid on muutunud, kas ja milliseid uusi rolle ja funktsioone on lisandunud;
- 2) kuidas on muutunud kultuuritöötajate tegevused ja rahvamajades tehtav töö;
- 3) kui võrd rahvamajade töötajad näevad oma tegevustes seoseid loomemajandusega.

Esimene teema: rahvamaja rollid/funktsioonid

Üldiselt kattusid rühmaintervjuus ilmnenu rahvamajade funktsioonid juba uuringus ilmnenu ja nimetatud rollidega. Lisada võib mõningad mõtted, mis kirjeldavad rahvamajade ajas muutuvat rolli, keskkonna muutustest tulenevaid kohanemisstrateegiaid, mis tagavad harrastuskunstiga tegelemiste kättesaadavuse inimestele ning konkurentsivõime rahvamajadele teiste ajaveetmise võimaluste kõrval. Mõned näited vastustest.

***R1:** Rahvamajade rollid muutuvad läbi ühiskonda raputavate sündmuste. Kui enne oli rahvamajas rohkem suletud seltskonnad – koorid, tantsu- ja näitemängu seltskonnad, siis nüüd on inimesed leidnud, et kultuurist saab tuge. Inimesed on ka mobiilsemad – töökorraldus on muutunud, kaugtöö, kodus töötamine on loonud võimaluse, et inimesed liiguvad autodega, ka töötavad mujal kui elavad, rahvamajaja sõit ei ole enam mingi küsimus, et seltskonnaga kokku saada ja proovi minna. Muidugi tuleb ka teavitada, turundada, inimesi kutsuda, kui majad on kaasaegsed ja korras, siis inimesed tahavad tulla.*

3

Rahvamajade uuring 2022

R2: Jah, rahvamajad peavad olema konkurent-sivõimelised kino ja teatriga, inimestel peab hea olema. Kino roll on muutunud, see on väga tähtis meil, kõik magusad ajad võtab kino ära, 3x nädalas. Linnas peab jälgima ettevõtjaid, monitoorime - mida kultuuriettevõtjad teevad.

Ringitegevus on muutunud - RM võimaldab projektide toel ringitegevust. Ringid üürivad saale. 1975. aastal oli ringitööga seotud 88 inimest Haapsalu Kultuurimajas, praegu on 27 inimest. Väiksemates kohtades on RM tugistruktuur, raamatukogu on eraldi asutus. Haapsalu kultuurikeskusesse, kus on 7000 ruutmeetrit pinda, toodi sisse raamatukogu, sest ruumi oli nii palju.

Selgelt kordusid arvamused rahvamajade tegevuste laiast haardeulatusest kogukonnas.

R3: Lüllemäe rahvamajas toimub täies mahus kultuuritöö - tegutsevad kõikvõimalikud ringid, toimuvad kontserdid, üritused, näitame kino, teeme sotsiaaltööd - kõike mida vaja.

R4: Üle Eesti on rahvamajade rollid ja funktsioonid väga laialdased, teenused ja eri asutused on koondatud rahvamajadesse - muusikakoolid, raamatukogud, noortekeskused vaid vähestes kohtades tegeleb rahvamaja üksnes rahvakultuuriga.

R5: Avinurmes ongi kultuurimaja, mis on suur Nõuka-aegne multifunktsionaalne hoone, kus lisaks lavaga saalile ja harjutusruumidele on kõigi teenuste keskus: seal on RMK kontor, ujula, hambaarst, maniküür ja juuksur jne. Koorid, puhkpilliorkester, mis Avinurmes on tugeva traditsiooniga kollektiiv ja kõik LTP (Laulu-ja

tantsupeo protsessis) osalevad kollektiivid tegutsevad MTÜ-dena.

Kuigi rahvamajade töö on sarnane ja ka probleemid on tihtilugu sarnased, mõjutavad kultuuri-keskusi piirkondade erinevused. Näiteks ilmses tõmbekeskuste mõju järgmisel moel:

R6: Puhjas on palju uut rahvast, kelle juured on mujal ja kultuurielu on probleemne seetõttu, et tõmbekeskus Tartu on lähedal, inimesed käivad ka Tartus töö. Ja ka oma kultuurilised vajadused rahuldavad nad tihtilugu Tartus. Meie otsustasime, et teeme seda, mida alati on tehtud ja nii toimetamegi traditsioonilisi tegevusi ja ringitööd pakkudes.

Teises teemaplokis käsitleti kultuuritööd rahvamajades ja selle muutumist viimase 30 aasta jooksul. Lisaks puudutati kultuurikorraldaja kutse ja ameti, inimeste väljaõppe ja ettevalmistuse teemat. Samuti arutleti rahvamajade tegevustes ilmnevate elukestva õppe aspektide, sh ringijuh-tide töö ja tasude teemat. Teemana kerkis üles ka küsimus kultuurikorraldaja tööst kui kutsumusest - miks üldse keegi selles valdkonnas töötab; kuidas oleks võimalik kutsumust varakult märgata ja toetada (motivatsiooni hoidmine).

Üks järeldus kinnitas ka uuringu tulemusi: rahvamajade töötajad on teadlikud oma sidustavast rollist ning kursis oma kogukonna vajaduste ja uute ideedega. Näiteks vastati küsimusele „Kuidas kultuuritöötaja saab aru, mida kogukond temalt ootab“ alljärgnevalt:

3

Rahvamajade uuring 2022

R1: Räägime juttu inimestega, ringijuhid tulevad uute ideedega, rahvamaja töötajad on dialoogis kogukonnaga, toimub isiklik suhtlus inimestega. Neljapäeviti on kalaauto, siis saab rahvaga kokku. Suhtlus on tihe ka oma piirkonna asutustega – kool, kirik, ettevõtja. Rahvamaja on keskpunkt, toob kokku kõik väiksed kogukonna grupid.

R3: Kultuuritöötaja üks tähtsamaid rolle on suhelda inimestega, Jõhvi valla kultuurikomisjonis arutatakse kultuuriküsimusi ja inimesed pakuvad ideid, tagasiside on mitmesuunaline ka selle üle mis kultuurimajas toimub, küsitakse - kes sul majas käib, mis toimub jne.

Vastustes ilmnis selgelt ka küsitlusuuringus kajastunud probleemid kultuuritöö väärtustamise asjus. Lisaks toodi esile, et kultuuritööd ei saa teha ilma spetsiifiliste ametioskuste või ka kutsumusega kaasnevate pädevusteta (andelaad).

Mõned näited:

R2: Kultuurimaja juhataja on amet, Kutsekoda koos Eesti Rahvakultuurikeskusega annab välja kultuurikorraldaja kutset. Üldiselt rahvamajades ei ole ülearu palju inimesi tööle – see tingib, et kõik teevad kõike. Tavaline on see, et tööjõudu napib, igaüks ei sobi, ei jaksa, ei ole kutsumust.

R1: Kultuuritöötajatel on oma kutsestandard ja nõutavad teadmise-oskused, kultuuritöö ei ole otseselt ülekantav noorsootööna, olen ise noorsootöö taustaga, kultuuritöö oskused on loomulikult spetsiifilised. Kultuuritöö kutse ei ole võtnud tiibu alla... Ringijuhitidel ja õpetajatel ei ole astmeid – see on kindlasti probleem. See on vähese väärtustamisega seotud, kui omavalitsus väärtustab kultuuritööd, on lihtsam aga kõigega

ei jõua KOVID tegeleda, vaja on riigi tuge.

R3: Aga kahjuks rahvamaja töö ja kultuuritöö ei ole alati väärtustatud, kui on vaja vallal kokkuhoida, siis esimese asjana alustatakse kultuurivaldkonnast – iseäranis sõltub see inimestest – kes parajasti vallavalitsust juhid. Seega võib öelda, et rahvamajad on sageli poliitilistes tõmbetuultes.

Intervjuu kolmandas teemaplokis keskenduti rahvamajas tehtava kultuuritöö ja loomemajanduse seoste avamisele. Selgus, et kui eslotsa ei seostanud rahvamajade töötajad oma igapäevaseid tegemisi otseselt loomemajandusega, jõuti vestluse käigus järeldusele, et rahvamajadel on loomemajanduse arengus kaalukas osa. Arvati, et töö piirkondlike sündmuste ettevalmistamisel ja elluviimisel – nt festivalide, laste-, noorte-, memme-taadi jne tantsu- ja laulupidude korraldamine, samuti laatade ja kogukondlike kultuuriturismi sündmuste läbiviimine – on seotud loomeettevõtluse arenguga ja piirkondliku turundusega. Näiteks:

R6: Oleme muidugi loomemajandusega seotud – toome ju kasu oma tegevusega piirkonnale, korraldades laulu- ja tantsupäevi jne.

R5: Avinurmes teeme kultuurimajaga kindlasti ka loomemajanduse arendamist – näiteks arendame piirkondlikku käsitööga seonduvat ettevõtlust, meie kogukonna bränd on Avinurme tünnilaat, mida korraldame palju aastaid.

R2: Haapsalu kultuurikeskuses teeme koostööd kultuuriettevõtjatega – kõik suured festivalid – Õudusfilmide festival, Valge Daam ja teised on meie koostööpartnerid – rendime neile ruume, tehnikat ja aitame vajadusel kordinatsiooniga.

3

Rahvamajade uuring 2022

3.8.2. Rahvamajade uuringu III etapp. Veebipõhise grupiintervjuu kokkuvõte

Rahvamajade uuringu III etapp, veebipõhine grupiintervjuu, toimus 3. märtsil kell 15-17 Zoomi keskkonnas. Vestlusringis osales kuus inimest, kes olid valitud juhuvalimina, intervjuu viisid läbi Egge Kulbok-Lattik ja Triin Roosalu.

Vestlusringis keskenduti kolmele teemale, millest esimeses arutleti rahvamajade ülesannete üle, esile kerkis noorte küsimus ning haritud kultuuritöötajate järelkasv. Teises teemaplokis keskenduti kriisikogemusele (koroonaepandemia ja Ukraina sõjaga kaasnenud kriisid) ning kolmandas teemaplokis arutleti rahvamaja tulevikurollide üle.

Esimeses teemaplokis rahvamaja ülesannete ja teenuste küsimuses – kas ja kuidas on need muutunud võrreldes 30 aasta taguse ajaga – leidsid kinnitust varasemad järeldused rahvamajade funktsioonide kohta uuringu küsimustiku vastustest ja ka esimesest süvaintervjuust. Toodi esile nii rahvamajades toimuvad traditsioonilised tegevused kui ka uued teenuste liigid ja tegevused. Arvati, et rahvamajade tegevused peavadki muutuma ja ajaga kaasas käima. Näiteid:

R7: Väikeses kogukonnas on rahvamaja põhirolliks on kogukonna kokkutoomine, rahvale rõõmu pakkumine. Rahvamaja juhataja teeb administratiivset tööd, projektijuhi tööd, ka sotsiaaltööd on arvestataval määral – inime tuleb su juurde, räägib oma mure ära. Orissaares on põliselt elanud inimesed, kes põlvkondade kaupa üksteist tunnevad.

Rahvamaja on Stalini-aegne, tänaseks oleme koondanud ja pakume pea kõiki teenuseid, mida inimesed vajavad – on pesupesemise võimalus ja duširuumid, raamatukogu, traditsioonilised tegevused – palju ringe tegutseb igale eale. Meil on noortekeskus ja Orissaare Noorte Linnak, kuna maja on ruumikas, rendime ruume, turvafirma G4 on allrentnik.

R8: Meil on väga palju kogukonnale suunatud teenuseid: ringid, sündmused (tähtsad riiklikud tähtpäevad, kalendri sündmused, haridusasutuste teenindamine (palume teenusena ja rendime oma head valgus- ja helitehnikat). Kõik erinevad kultuuriteenused – teatrid, kinod, kontserdid, näitused – meil on galerii, on meie teha. Ka üle-vallaline mainekujundus, kaasame MTÜsid oma tegevustesse.

Rahvamajade roll on muutunud – meie kõige suurem väljakutse on kuidas me saame noori kaasata 16+, ja milliseid teenuseid pakkuda täiskasvanutele 40+.

R9: Minu arvates on rahvamaja rollid samad läbi aegade, ikka on see kogukonna ja noorsootöö keskus, kus kogukondlikult kokku saadakse ja ühiselt tegutsetakse. Võrreldes Nõuka-ajaga on suuremad võimalused ja rohkem valikuid. Lisaks tavapärastele tegevustele rahvamajades (ringitöö, sündmused) on sellised uued nähtused nagu kodukohvikute päev, aitame koordineerida. Näitame kino, siis ka lapsed, kes maavanaema juures suvitavad,

3

Rahvamajade uuring 2022

tulevad koos vanaemaga kinno. Tajun, et viimase 15 aastaga on nõuded kultuuritöötajate tehniliste oskuste osas väga palju kasvanud, see on nõudnud õppimist ja pingutamist, oleme infotehnoloogiliste nõuetega kaasas käinud. Lisaks on ka rahvamajadesse jõudnud kõik üldiselt riigis kõneks olevad teemad: vaimse tervise olukord, tule- ja tööhutus, turvalisus – neid teemasid käsitleme. Väga tähtis töö osa on suhted, suhted ringijuhitudega ja ringides käijatega.

R10: Rahvamajade rollid on tõesti väga laialdased, lisaks juba nimetatud kogukonna kogunemise ja kultuurikeskuse traditsioonilistele tegevustele toon esile professionaalse kultuuri vahendamise, mis on osa haridusest. Professionaalse kultuuri kättesaadavus piirkondades on meile ju lausa ülesandeks pandud (kultuuriministeeriumi programmid „Teater maale“, klassikalise ja džässmuusika programmid). Oleme oma kogukonnas ja ka kogu piirkonna mainekujundajad – kui toimuvad suured festivalid, rahvakultuuri laulu- ja tantsupäevad. Teenindame lasteaedu ja koole – kui on sündmused või aktused vaja läbi viia, meil on noortekeskused, raamatukogud. Türi vallas on esindusüritused ja ka valimised meie läbi viia ja korraldada.

Mind hämmastab tegelikult see, et rahvamajade rolle ei märgata või teadvustata, sageli ka Eesti riigi juhid justkui ei mõista, kui olulist rolli mängib kogukonnas rahvamaja või kultuurimaja.

R11: Rahvamajal on kogukonna kultuurikeskuse roll. Minu arvates hariduse osatähtsus on vähenemas, õigemini – muutumas on koolituste ampluaa, palju tuleb majja nt aianduskoolitusi, eneseabi ja esoteerika kursuseid ja õpitubasid. Tajun, et noored liiguvad oma tegevustega kultuurimajast kooli – kool võtab üle rahvamaja rollid, kui huvitegevus liigub kooli. Meil on Antsla gümnaasiumiga koostöö, aga selleks, et noored rohkem kultuurimajja tuleksid, on vaja, et nad seal midagi teeksid. See on tegelikult üsna suur probleem, et kultuurimajad ei jääks üksnes eakate kogunemiskohaks.

Olulise teemana kerkis esile **noorte** küsimus: kuidas noori majja saada, kas see on üldse probleem; kas huvitegevus on liikunud kooli. Samuti arutleti, **kuidas on kultuuritöö ja -töötaja muutunud**. Ilmnes, et noorte puhul on pilt erinev ja oleneb koostöö sujumisest kogukonnas. Kuid nendes rahvamajades, kus pole muusika- või kunstikooli ega ka noortekeskust, on oht, et noored jäävad eemale. Näiteid:

R10: Meil on Koeru kultuurimajas ja Rakkes noorte rahvatantsurühmad, noored on majas.

R7: Orissaare rahvamajas on mudilased ja kooliõpilased alati ringides, vahel ma isegi mõtlen, et miks nad ei võiks koolis oma ringe ära teha, oleks lapsel vähem käia pimedal ajal.

R9: Tuleb noortega koostööd teha, see on kindel.

3

Rahvamajade uuring 2022

Küsimustele kultuuritöötaja ameti kohta – „Millised on ootused kultuuritöötajale? Kust tuleb haritud kultuuritöötaja? Milline on erialast haridust andvate koolide roll?“ – vastati eri moel. Ühtseid seisukohti, ilmselt ka mitte ülevaatlikku probleemiasetust ei ilmnenu. Näiteks:

R8: *Olen arvamusel, et juhtimise töö on igas valdkonnas juhtimise töö, mis muu hulgas tähendab delegeerimise oskust. Ei pea ise olema kunstiline juht, või tehnika- ja valgusjuht – need kõik on erinevaid oskusi eeldavad ametid. Noorte kultuuritöötajate puhul olen aru saanud, et nemad näevad end produktentide või festivalikorraldajana.*

R11: *Toetun oma töös asutuse juhina kogenud kolleegidele, kes on endised kunstilised juhid ja saanud väljaõppe. Kolleegilt kolleegile õpe on mind väga palju aidanud. Ootused kultuuritöötajale määrab ära kutsestandard. Mina ootan, et inimesed, kes kultuuritööle tulevad, end harivad, kas Rahvakultuurikeskuse täienduskoolituse kursustel või ka Viljandis, Tartus. Kultuuritöös on palju vaeva ja tööd, palk pole kiita, tööle jäävad need, kes oskavad ära tunda rõõmu selles töös, kel on kutsumus.*

R11: *Kultuuritöös läheb vaja avaliku esinemise oskust ja kultuurisündmuse korraldamise oskust – ilma ei saa. Varem oli nõue, et juhataja peab oskama juhendada vähemalt ühte ringi.*

Il teemaplokk keskendus rahvamajade kriisikogemusele. Arutleti küsimuste üle, milline on olnud rahvamajade panustamine/toimimine kriisiolukorras (koroona-kriis, Ukraina sõda, aga ka majanduskriis (toimetulek ja energia): mõni hea näide, mõeldes nt koroona-le või Ukraina abistamisele. Mida on tehtud? Kes on korral-

dajad? Kas panustajad on kultuuritöötajad või laiem ring? Kes seab uusi ülesandeid (initsiaatiive)? Kas nende tegevuste raames on tulnud uusi sihtrühmi?

Vastustest ilmnis sarnasus uuringu tulemustega küsimuses, kuidas tuldi kultuurimajades ja ringitöös toime Covidi kogemusega. Täiesti uus kriisikogemuse info ilmnis sõjaaja tegevuste vahendamise näitel rahvamajades, millest võib järeldada, et mõnelgi pool muutusid rahvamajad sõja kontekstis kogukonna keskpunktiks. Mõned näited:

R7: *Saaremaa jaoks oli Covidi aeg väga keeruline, Orissaare maja oli lukus aga töö käis – Teamsis. Mõni kollektiiv tegi õues tööd ja proove. Vastastikune toetus oli siis abiks ja õnneks võib öelda, et ükski kollektiiv ei kadunud.*

Kui sõda algas, siis liitus tegevustega kohe ka ukraina kogukond.

R8: *Covid ajal, kui kõik oli kinni, siis meie tundsiime soovi ja kohustust midagi teha, sest vald maksis meile palka. Koolis tehti toidupakid ja kultuurimaja töötajad tegid iga päev toiduringi üle valla iga metsa taha, viisid pakid Luunja peredele. Laulukoorid tegid proovi veebis, ja kui juba võis koguneda, tulid kohe kokku – mitte ükski kollektiiv ei kadunud.*

Kui algas Ukraina sõda, siis kultuurimaja vedas eest – hakati koguma asju, et Ukrainasse saata.

R9: *Covid ajal oli igaühel vabadus otsustada, kas vaksineerida või mitte, meie ei survestanud kedagi. Töötajate seas oli hirm, et kui ei vaksineeri, siis kaotad koha ja palga. Töö ja palga kaotamise hirm on väikestes kohtades väga suur, sest töökohti pole.*

3

Rahvamajade uuring 2022

Ringjuhid palka ei saanud, aga taotlesin palgaabi, et inimesed toime tuleksid. Kultuurimaja oli kinni, aga koristasime arhiivi. Uue asjana tegime veebimängu, muuseumimängu. Covidi järel tagasitulemine võttis aega, eriti memmede puhul. Lapsi oli ka raske tagasi saada. Huviringide rahastamine pole piisav ja on teinud rahvakultuuri arengu raskeks.

R10: Covidi ajal kolisime veebi, meil on videokaamera – selle kaudu sai kõike teha. Jaanilaupäeval panime bändi lavale esinema ja kõik said kodudes bändi muusika järgi tantsida – kokku tulla ei saanud.

Ukraina sõda puudutas – kogusime kohalike pritsumeeste eestvedamisel mitu bussitait asju ja saatsime Ukrainasse, sokkide kudemisega tegeleme, asjade kogumine Ukraina jaoks on pidevalt jätkunud. Kui algas sõjapõgenike saabumine Eestisse, siis vallavalitsus korraldas Ukraina inimeste vastuvõtu kultuurikeskuses. Nüüdseks on Ukraina lapsed muusikakoolis, tantsuringis ja Paide Teatri- ja Muusikamajas on tekkinud ukraina tantsuring, sest juhendaja on olemas.

Kolmas teemaplokk tulevikust. „Kuidas ja milliseks võiks kujuneda rahvamajade roll tulevikus? Või kui teil oleks võimalus poliitikat mõjutada, mis mõtted/märksõnad soovite sinna panna? Milline on optimaalne kohustuste ja vastutuste tasakaal kohaliku ja riigi tasandi poliitikate elluviimisel?“

Arutelus ilmnis mure ja vastutustunne, mis hõlmas nii indiviidi tasandit: kellele usaldan jätta kultuuritöö, kui ka kohaliku omavalitsuse ja riikliku poliitikakujunduse tasandil: kuidas suurendada

teadlikkust regionaalse kultuurielu korraldamise küsimustes. Näiteid:

R7: Orissaare rahvamaja ja minu tulevik on kindel, olen pikemat aega vaadanud ringi, et leida endale järeltulija, kellele usaldada kultuurijuhtimise töö Orissaares, nüüd olen sellise inimese leidnud.

R8: Riigireformiga läksime alt, nii mõneski kohas on tekkinud probleemid (näiteks nagu Kohtla-Nõmmel), aga Tartumaal on hästi, sest meil on vallas suhteliselt palju inimesi. Maakondlikud arenduskeskused MAROd on olemas, aga maakonna mõõde koordineeritud kultuurielus puudub. On raamatukogud, noortekeskuse, KOV hoolitseb laulukoori ja võrkpallivõistkonna eest, aga ükski kohalik omavalitsus ei ole omavalitsus – rahvakultuur peab ise olema tugev ja rahvamaja on kohaliku kultuuri lipulaev.

R10: Nõus, aga ega KOVide süüdistamine kultuurielu suretamises ei ole õige minu meelest, sest eks tehakse, mis võimalik. Riik peab regionaalse kultuuri kestmisele otse appi tulema, tuleb minna Riigikogu kultuurikomisjoni juurde ja rääkida – rahvamajade töötajad peavad SELJAD SIRGED HOIDMA ja uhkust tundma oma vastutusrikka ja olulise rolli üle, mis neil kogukondades kanda on.

4

Kokkuvõte

4. Kokkuvõte

Uuringu põhjal võib öelda, et rahvamaja ajaloolised põhirollid ei ole muutunud.

Nagu kõigil varaematel ajastutel, on rahvamajadel praegugi täita tähtsad funktsioonid:

- kogukonna kokkusaamise koht ja laiem avalikkus, kus luuakse ühtekuuluvustunnet ja sidusust;
- tähistatakse tähtsaid kalendrilisi, kogukondlikke ja rahvuslikke sündmusi: jõulupeod, emadepäev, iseseisvuspäev jm;
- rahvamajad on Eesti laulu- ja tantsupeo liikumise ning kohalike laulu- ja tantsupidude korraldamise eestvedajad.

Nii toimib rahvamajades ambivalentne institutsiooniline tähendusloome, mis kinnitab kohalikku ja rahvuslikku identiteeti: rahvamajades hoitakse ja kantakse edasi rahvuslikku kultuurimälu, identiteeti loovaid traditsioone ja narratiive.

Endiselt tegeldakse rahvamajades mitteformaalse õppe ja elukestva haridusega, mis hõlmab

- kultuuriharidust: muusika, koorilaul, näitemäng, tants, võimlemine ja visuaalsete kunstide harrastamine;
- keeleõpet, käsitööd, aiandust ja eneseabi tehnikaid jm;
- professionaalse kunsti vahendamist (etendused, kontserdid, näitused jm).

Ilmselt on tegu elukestva õppega, kus on võimalus osaleda kõigil kogukonnaliikmetel kogu elukaare vältel: nii noored kui vanad saavad mitmekülgsete oskuste arendamise kaudu avardada

oma võimalusi tööturul. Ringitöös osalejad saavad aktiivse loomingu ja kultuuriosaluse kogemuse, tänu millele avarduvad mitmekülgse eneseväljenduse ning talendi arendamise võimalused.

Aktiivne kultuuriosalus kasvatab kultuurikandjaid publikuhariduse mõttes ning on ka soodne kasvupinnas tulevastele professionaalsetele loomeinimestele.

Nii annavad rahvamajad, kus kogunevad aktiivsed ja loovad inimesed, kes edendavad märkimisväärselt piirkonna arengut, oma osa ka laiemas ühiskonna innovatsioonisüsteemi ja rahvastiku arengusse.

Rahvamajad koondavad teenuseid ja organisatsioonid ning sidustavad kogukonda, aidates hoida inimeste vaimset tervist ja edendada heaolu.

Rahvamajad sidustavad ja arendavad edukalt kogukondlikku võrgustikku, tehes koostööd vallavalitsuse kultuurikomisjoni, kohaliku muuseumi, kooli, noortekeskuse, kirikukoguduse ja ettevõtjatega. On võetud ka uusi rolle, näiteks pakutakse väikestes kogukondades juuksuri-, pesumaja-, postimajateenust jm, renditakse ruume, tehnikat jms.

Selgelt ilmnes ka proaktiivne ühiskonna mobiiliseerimine ja reageerimine nt Ukraina sõjasündmustele: sokikudumise aktsioon, abisaadetiste kogumine, sõjapõgenikega tegelemine, neile ringitöö (muusika jm) korraldamine.

4

Kokkuvõte

**Rahvamajad toimivad piirkondliku arengue-
durite ja turundajatena**, sh turismi ja loomema-
janduse ning kultuuriettevõtluse edendajatena:
korraldavad piirkondlike eripäradega seotud
suursündmusi ja festivale, mis toovad külalisi ja
turiste, toetades nõnda kogukondade majandus-
likku toimetulekut. Loomemajanduse uuringust on
teada, et iga suursündmusse investeeritud euro
annab piirkonna ettevõtjatele (majutus, toitlustus,
kultuuriettevõtlus jne) tagasi kolm eurot.

Kuigi loomemajanduse uuringus rahvamajade sta-
tistika ei kajastu (see näitab lünka uuringutes), on
seos ilmselgelt olemas.¹⁷

Koroonast tingitud kultuurikatkestuste puhul
ilmnes rahvamajades levinud arusaam, et „niipea
kui naaseme tavapärase tegevuse juurde, lähe-
vad asjad jälle korda, nagu katkestusi ei olekski
justkui olnud“. Koroonaga seotud takistuste ja
katkestuste mõjul on rahvamajades tehtav tra-
ditsiooniline kultuuritöö muutunud „otsustavaks
mitteallaandmiseks“. Selle kinnituseks on pärast
pandeemia leevenemist korraldatud laulu- ja tant-
supidude hulk kõigis piirkondades.¹⁸

Ootused. Vastustest ilmnes mitut liiki oodatavaid
muutusi. Eristada võib järgmisi peamisi ootusi:

- rahvamajades tehtava mitmekülgse haridus- ja kultuuritöö kui kogukonna sidususe ja inimeste vaimse tervise hoidja tunnustamine ja väärtus-
tamine;
- kultuuritöö ja harrastuskunstide rolli mõtesta-
mine nii kogukonna talendiarenduse kui ka piir-
kondliku majanduse ja loomeettevõtluse aren-
guvedurina;
- regionaalse kultuurikorralduse reguleerimine
omavalitsuse ja riigi tasandil ning rahvamajade
stabiilne rahastamine;
- kultuuritöötajate ja ringijuhtide ameti ja kut-
sesüsteemi korrastamine ja vastavusse viimine
kultuuritöötajate palgakorraldusega;
- üldisem regionaalne ja majanduspoliitiline sekku-
mine, et tagada inimestele kogukondades tasus-
tatud töökohad, mis võimaldaksid investeerida
aega ja raha ka kultuuris osalemisele;
- laialdane teadlikkuse suurendamine rahvama-
jade rollidest kogukondade heaolus ja Eesti rah-
vuskultuurilise kestlikkuse tagajana;
- kaaluda rahvamajade võrgustiku toimimist pika-
ajalise kultuuritraditsioonide hoidmisel kogukon-
dades kandmist UNESCO vaimse kultuuripärandi
esindusnimekirja.

¹⁷ Viimases, 2020. aasta uuringus, kus loomemajanduse alla on haaratud raamatukogud ja kõik muud kultuuriasutused, ei ole kummalisel kombel mainitud rahvamaju, kus tavaliselt korraldatakse suursündmusi, kontserte, kino- ja teatrietendusi. Loomemajanduse uuring: kultuur hoogustab aina enam majandust ning panustab rahvusvahelistumisse ja eksporti - EASi ja KredExi ühendasutus

¹⁸ Üle-eestilised suurpeod: naiste tantsupidu Jõgeval, meeste tantsupidu Rakveres, iga maakonna laste ja noorte laulu- ja tantsu-
pidu, memme-taadi tantsupidu jm.

4

Kokkuvõte

Kuna suured maakondlikud rahvakultuuripeod nõuavad kõigilt osalejailt palju tööd ja märkimisväärtset jõupingutust – repertuaar ja kunstiline visioon, õppimine-harjutamine, mahukas organiseerimistöe jm –, siis on selge, et kultuurikorraldajad ning huvihariduse ehk laulu- ja tantsuringide õpetajad, kes töötavad sageli väga väikese tasu eest, teevad oma tööd eeskätt kutsumusest ja armastusest oma kunstivaldkonna (muusika, tantsu, kunsti jm) vastu.

Praegused tantsu- ja laulupeojuhid on saanud hariduse enamasti enne iseseisvuse taastamist ning kannavad hoolimata poliitilistest ja ühiskondlikest katkestustest edasi neid traditsioone, mida neile õpetati. Seetõttu on kestlikkuse mõttes väga tähtis küsimus, kas uued põlvkonnad soovivad ja suudavad neid traditsioone jätkata ja edasi arendada, kui kultuuritöö nõuab nii suurt pingutust, on tagasihoidlikult tasustatud ega ole liiati piisavalt tunnustatud.

Seega tuleb nii regionaalses kui ka riiklikus kultuuripoliitikas läbi mõelda kultuuritöö süsteem: kuidas kultuuritöötajaid ja ringijuhte väärtustada ning kuidas kujundada kohaliku tasandi mitteformaalse hariduse ja kultuuritöö kestlikum arengumudel.

Rahvamajade uuringu põhijäreldused

Eraldi võttes on rahvamajad oma piirkonnas laia sotsiaal-majandusliku mõjuga kultuuri- ja haridusasutused, kus tehtav kultuuritöö teenib mitmekülgset kohalikku kogukonda, loob sotsiaalset kapitali ja toetab piirkondlikku arengut.

Rahvamajade võrgustik tervikuna on väga laia mõjuga kultuuriinstitutsioon: Eesti ühiskonna sidustaja ning rahvastiku kestliku arengu tagaja.

Rahvamajade võrgustikus peituv potentsiaal inimeste võimestamisel ja heaolu tagamisel väärib riiklikul tasandil tähelepanu. Selleks et see potentsiaal leiaks rakendamist, on vaja üldist teadlikkuse suurendamist ning kultuuritöö väärtustamist ja süsteemset arendamist.

Saaremaa laulupidu 2016, foto Irina Mägi. SM F 4174:58

5

Poliitikasoovitused

5. Poliitikasoovitused

Regionaalse ja riikliku kultuuripoliitika tasandi meetmed, mille abil saab kujundada Eesti piirkondade arengut toetava kultuuritöö ja teenuste kestliku mudeli.

1. Koordineerida tõhusalt piirkondlikku kultuurikorraldust ja rahvamajade võrgustikku ning arendada omavalitsuse ja riigi regulaarset mitmesuunalist koostööd ja infovahetuse süsteemi.
2. Luua omavalitsuse ja riigi koostöös rahvamajade ja kultuuritöö stabiilset arengut tagav rahastamissüsteem.
3. Korrastada kultuuritöö ametid – kultuurikorraldaja, ringijuht, huvijuht jm – ja kutsesüsteem ning viia need vastavusse kultuuritöötajate (nt teatri- ja muuseumitöötajate jt) palkadega.
4. Tunnustada ja väärtustada rahvamajades tehtavat mitmekülgset haridus- ja kultuuritööd kogukonna sidususe ja inimeste vaimse tervise hoidmisel.
5. Mõtestada kultuuritöö ja harrastuskunstide kui kogukonna talendiarenduse ning piirkondliku majanduse ja loomeettevõtluse arenguveduri rolli.

6. Suurendada riigi ja omavalitsuste poliitika-kujundajate teadlikkust süsteemse teavituse ja koolituste abil koostöös ülikoolide (Tartu Ülikooli kultuurikorralduse magistrikursus, Viljandi Kultuuriakadeemia), Eesti Linnade Valdade Liidu, Eesti Rahvakultuuri Keskuse ja Kultuuriministeeriumiga.

7. Suurendada laiema avalikkuse teadlikkust rahvamajade funktsioonidest ja laiast mõjust kogukondade heaolule ning Eesti rahvuskultuurilise kestlikkuse tagamisel.

8. Teadlikkuse suurendamiseks arendada välja kultuurikorralduse ja kultuurisotsioloogia uurimistöö ja uuringute süsteem, et rahvamajade töö lai mõju kogukonnas ja ühiskonnas oleks igakülgset läbi uuritud.

9. Väärtustades rahvamajade võrgustiku toimimist pikaajalise kultuuritraditsioonide hoidjana kogukondades kaaluda selle esitamist UNESCO vaimse kultuuripärasndi esindusnimekirja.

LISA 1. Rahvamajade uuringu II etapp. Süvaintervjuu küsimused

24. augustil Toosikannul kell 17.30–19.30

Sissejuhatus (10–15 minutit)

Kokkulepped (Triin Roosalu (TR), 5 minutit)

- › Ajaraam: 1,5 tundi
 - › Kuidas salvestame ja nõusolek selleks
 - › Miks on kaks uurijat (rollid, küsijad – plokid jagatud, teine on märkaja ning esitab lisaküsimusi)
 - › Kuidas me tegutseme: teeme märkmeid
- Otsime kollektiivset arusaama: individuaalsed arvamused moodustavad terviku, meie eesmärk on tuua esile arusaamade paljusus
- Tutvusturing** (Egge Kulbok-Lattik (EKL), 10 minutit): nimi, rahvamaja, valdkondliku kogemuse pikkus

I plokk: rahvamaja rollid-funktsioonid

(EKL, 15–20 minutit)

Kas rahvamaja rollid, ülesanded on läbi aja muutunud?

Või on need põhimõtteliselt samad?

Mis on teisiti ja muutunud võrreldes sellega, mis oli 30 aastat tagasi?

Kuidas me näeme ja aru saame, et need on muutunud?

Kuidas kultuuritöötaja aru saab, mida kogukond temalt ootab (ootab vs vajab)?

II plokk: kultuurikorraldus vs kultuuritöö

(TR, 15–20 minutit)

Toosikannul on rahvamajade suvepäevad, kes need inimesed on?

- › Kuidas me võiksime neid nimetada?
- › Kas rahvamaja töötaja on kultuuritöötaja?
- › Kuidas teie tunnete, mismoodi on rahvamaja töötaja loomemajandusega seotud?

Töö muutumine rahvamajades: mis on muutunud viimase 30 aastaga?

- › Kultuurikorraldaja kutse – kas ja milleks seda vaja on?
- › Kultuurikorraldaja amet – kas see on olemas?

› Inimesed ja nende ettevalmistus, kirju, mitu rolli (professionaalsuse all, nt kas ilmneb tõsisem koostöö kooliõpetajatega, kes on ka ringijuhid, vms)

› Kultuurikorraldaja kutsumus – miks üldse keegi selles valdkonnas töötab; kuidas oleks võimalik kutsumust varakult märgata ja toetada (motivatsiooni hoidmine)?

III plokk: kriisi roll ja kogemus (TR, 15 minutit)

Mis mulje/kogemus teil endal on, milline on olnud rahvamajade toimimine koroonakriisi ja seejärel Ukraina sõja kriisi, aga juba ilmselt ka energiakriisi raamistikus – milline see võiks olla, mis on head näited?

IV plokk: perspektiivid (TR, 15 minutit)

Kuidas võiks kujuneda rahvamajade roll – milline see võiks olla Eestis 15 aasta pärast?

› hoiakud selle suhtes (kes vastutab, mida ise teha saab, jne, mida saab kohapeal teha, et lai pilt muutuks).

Kui teil oleks võimalus poliitikat mõjutada, mis mõtted/märksõnad soovite sinna panna?

› Kas praktik vajab kõrvalpilku? Kes teda aitab? Tavaliselt aitab nii eneserefleksioon kui ka kõrvaltvaataja pilk ehk uurimus? (Sotsiaalteaduste roll, kultuuripoliitika roll?)

Kokkuvõte, tänusõnad ja lõpuring (10 minutit)

Mida tahad veel öelda, lisada?

Osalejad:

Enn Tobre

Anne Uttendorf

Kaja Udso

Gülnar Murumägi

Triino Lest

Katre Mölder

Ene Kaas

Intervjuu läbiviijad: Egge Kulbok-Lattik, Triin Roosalu

LISA 2. Rahvamajade uuringu III etapp. Veebipõhise süvaintervjuu küsimused

3. märtsil

Sissejuhatus (20 minutit)

Kokkulepped (Triin Roosalu (TR), 5 minutit)

- › Ajaraam: 1,5-2 tundi
 - › Kuidas salvestame ja nõusolek selleks
 - › Miks on kaks uurijat (rollid, küsijad – plokid jagatud, teine on märkaja ning esitab lisaküsimusi)
 - › Kuidas me tegutseme: Triin salvestab, Egge teeb märkmeid
 - › Otsime kollektiivset arusaama: individuaalsed arvamused moodustavad terviku, meie eesmärk on tuua esile arusaamade paljusus
- Tutvustusring** (EKL, 10 min)
- › Nimi, rahvamaja, valdkondliku kogemuse pikkus

I plokk: rahvamaja rollid (TR, 15-20 minutit)

Trend: kas rahvamaja rollid, ülesanded on läbi aja muutunud? Või on need põhimõtteliselt samad?

Praegu: mis on teisiti ja muutunud võrreldes sellega, mis oli 30 aastat tagasi?

- › Kuidas me näeme ja aru saame, et need on muutunud?
- › Kuidas on tegevusalade laiendamine ja eri funktsioonide liitmine muutnud rahvamaja töö mõtet või on seda muutmas?
- › Kuidas kultuuritöötaja aru saab, mida kogukond temalt ootab (ootab vs vajab)?
- › Kas kultuuritöötaja on muutunud? Mida kultuuritöötajalt oodatakse?
- › Kust tuleb haritud kultuuritöötaja? Milline on erialast haridust andvate koolide roll?

II plokk: kriisikogemus (EKL, 20 minutit)

Laiem: milline on olnud rahvamajade toimimine kriisi olukorras (kroonakriis, Ukraina sõda, majanduskriis (toimetulek ja energia))?

Mis mulje/kogemus on teil endal rahvamajade toimimisest kriisi olukorras?

Mõni hea näide, mõeldes nt koroonajale või Ukraina abistamisele?

- › Mida on tehtud?
- › Kes on need, kes on korraldajad? Kas panustajad on kultuuritöötajad või laiem ring?
- › Kes seab uusi ülesandeid (initsiatiiv)?
- › Kas nende tegevuste raames on tulnud uusi sihtrühmi?

III plokk: perspektiivid (EKL, 20minutit)

Kuidas ja milliseks võiks kujuneda rahvamajade roll tulevikus?

- › Milline see võiks Eestis olla nt 15 aasta pärast?
- › Kui teil oleks võimalus poliitikat mõjutada, mis mõtted/märksõnad soovite sinna panna?
- › Kes peaks märksõnu, lahendusi pakkuma, kes peaks „tulema ja tegema“, kelle vastutus see on?
- › Milline on optimaalne kohustuste ja vastutuste tasakaal kohaliku ja riigi tasandi poliitikate elluviimisel?

Kokkuvõte, tänusõnad ja lõpuring (TR, 20 minutit)

Kitsamalt kultuuripoliitika võtmes: milline on teie rahvamaja roll kultuuripoliitika kujundamisel

- › kohalikul tasandil
 - › riigi tasandil
 - › rahvusvahelisel tasandil?
- Mida soovite veel lisada?
Tänusõnad

Osalejad:

Anu Viljaste
Kadi Kalmus
Merle Tombak
Eva Linno
Ülle Välimäe,
Erika Kõllo

Intervjuu läbiviijad: Egge Kulbok-Lattik, Triin Roosalu

Kasutatud kirjandus

Allilender, K. (2020, 2023), Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmekogu.

Duelund, P. (2009). "Our Kindered Nations: On Public Sphere and The Paradigms of Duelund, P. (2009). "Our Kindered Nations: On Public Sphere and The Paradigms of Nationalism in Nordic Cultural Policy," in What about Cultural Policy? Interdisciplinary Perspectives on Culture and Politics. Eds. M. Pyykkönen, N. Simainen and S. Sokka (Jyväskylä: Minerva), 117-130.

Eesti säästva arengu riikliku strateegia „Säästev Eesti 21“ heakskiitmine. Riigi Teataja, 2005, 50, 396.

Eriksson, B., Houlberg Rung, M., and Scott Sørensen, A. (2019). Art, culture and Participation [Kunst, kultur og deltagelse]. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Eriksson, B.; Stage, C.; Valtysson, B. (2020), Cultures of Participation

<https://www.routledge.com/Cultures-of-Participation-Arts-Digital-Media-and-Cultural-Institutions/Eriksson-Stage-Valtysson/p/book/9780367218386>

Järvinen, Tomas (2021). Strategic Cultural Center Management (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries) Hardcover - 15 Mar. 2021, Part of: Routledge Research in the Creative and Cultural Industries

Kangas, A., Duxbury, N., De Beukelaer Ch. (eds) (2018). Cultural Policies for Sustainable Development. London, New York: Routledge

Kangas, A. (2017). Removing barriers. Participative and collaborative cultural activities in kuulto action research. Cupore, Center for cultural policy research cupore web-publications 44 https://www.cupore.fi/images/tiedos-tot/2017/cupore_kuultoresearch_final.pdf

Kulbok-Lattik, E. (2015). The Historical Formation and Development of Estonian Cultural Policy: Tracing the Development of Estonian Community Houses (Rahvamaja).

Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House, <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/47243>.

Kulbok-Lattik, E. (2018). "Community Houses. Modern Cultural and Political Public Space in Estonia," in Spectra Transformation. Arts Education Research and Cultural Dynamics, eds. B. Jörissen, L. Unterberg, L. Klepacki, J. Engel, V. Flasche, T. Klepacki (New York, Münster: Waxmann Verlag GmbH), 139-151.

Kulbok-Lattik, E., Raud, Ü., and Saro, A. (2021). "Arts and Hobby Education Within the Shifting Paradigm of Education: The Estonian Case," in Arts, Sustainability and Education. Yearbook of the European Network of Observatories in the Field of Arts and Cultural Education (ENO), eds. E. Wagner, C. Svendler Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, N. Pachova (Singapore: Springer), 73-96, https://doi.org/10.1007/978-981-16-3452-9_4

Kulbok-Lattik, E., Paulus, K., and Suurmaa, L. (2023). Igal vallal oma ooper. Eesti rahvamajade lugu. Tallinn: MTÜ Eesti Rahvamajade Ühing.

Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020. Riigi Teataja, 2014, 2.

The Impact of Culture on Creativity. A Study prepared for the European Commission, 2009. Directorate-General for Education and Culture, visited website file:///C:/Users/kasutaja/AppData/Local/Temp/i007222.pdf.

United Nations Sustainable Development Goals retrieved 28 March 2020, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

KOKS (2019). Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513112019001/consolide>

Pfeifere, D. (2022) The Issues of Defining and Classifying Cultural Centres. In: sciendo Economics and Culture 19(2), 2022, Doi: 10.2478/jec-20220013